



Προς μια διακυβέρνηση
των μέσων ενημέρωσης
που βασίζεται στη γνώση

Η μέθοδος του έργου Mediadelcom

Προς μια διακυβέρνηση των μέσων ενημέρωσης που βασίζεται στη γνώση

Η μέθοδος του έργου Mediadelcom

Επιμέλεια
Petra Szávai,
Mérték Media Monitor, Hungary

MEDIAdelcom

Tartu–Budapest

2023

Τίτλος Πρωτότυπου

*Towards a knowledge-based media governance.
The Mediadelcom method*

Mediadelcom
Tartu–Budapest
2023

Παραδοτέο 5.1

Επιμέλεια: Petra Szánai

Συνεργασία προς επιμέλεια: Epp Lauk, Tanya Sakzewski

Μορφοποίηση Urmas Loit

Μετάφραση από τα Αγγλικά: Χριστιάνα Σμυρνιώτη

Φωτογραφία Εξωφύλλου από το Estonian Broadcasting Museum
από τον Silver Köster, Visit Järva. Στοιχεία της φωτογραφίας από
[Pixabay](#), [Onlygfx](#), [Pngwing](#).

Εικόνες από τους Britten Dortmans; Filip Naumienko; Sharik Ali, Melinda Fiorino, Simon Park, Ivana Divišová, Ron Porter, Gerd Altmann, Petra, PublicDomainPictures, geralt, από το [Pixabay](#); Irvan Smith, AbsolutVision από το [Unsplash](#); Freepik, DCStudio από το [Freepik](#); από το [PikPng.com](#), [PngEgg.com](#), [Pngtree](#).

Η κάθε μια από τις χώρες που συμμετέχουν στο έργο δημοσίευσε το βιβλίο στη γλώσσα της, προσθέτοντας πληροφορίες από την εθνική έκθεση.



Αυτό το πρόγραμμα έχει λάβει χρηματοδότηση από το πρόγραμμα έρευνας και καινοτομίας Ορίζοντας 2020 της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο της συμφωνίας επιχορήγησης No 101004811.

Τα περιεχόμενα της παρούσας ιστοσελίδας αποτελούν αποκλειστική ευθύνη του MEDIADELCOM και δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη την άποψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Έκδοση © Mediadelcom, 2023

Mérték Médiaelemző Műhely [Mertek Media Monitor], Ουγγαρία

Tartu Ülikool [University of Tartu], Εσθονία

Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)



Περιεχόμενα

Αγαπητές αναγνώστριες, αγαπητοί αναγνώστες!	4
Πλοήγηση στο matrix των μέσων ενημέρωσης	7
Παρατήρηση των μέσων ενημέρωσης	13
Ελευθερία της έκφρασης και ελευθερία της πληροφόρησης:	17
Λογοδοσία των μέσων ενημέρωσης	22
Παρατηρώντας τη βιωσιμότητα της δημοσιογραφίας – καθοριστικοί παράγοντες	25
Ποιος συλλέγει δεδομένα για τη χρήση των μέσων ενημέρωσης;	32
Πώς σχετίζονται όλα αυτά μεταξύ τους;	35
Ο ρόλος της ποιοτικής συγκριτικής ανάλυσης (Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis)	41
Η μετα-ανάλυση μπορεί να είναι ωραία!	44
Ασκήσεις για την τάξη	48
Τι ακολουθεί στη συνέχεια;	50
Συγγραφείς	52



Αγαπητές αναγνώστριες, αγαπητοί αναγνώστες!

Σας καλωσορίζουμε στο e-book με τίτλο «Προς μια διακυβέρνηση των μέσων ενημέρωσης που βασίζεται στη γνώση. Η μέθοδος του έργου Mediadelcom». Ο στόχος του e-book είναι να σας μνήσει στην παρατήρηση και αξιολόγηση των μέσων ενημέρωσης, στη χρησιμότητά τους και στις δυνατότητες που προσφέρουν στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής για τη λήψη εμπειριστατωμένων αποφάσεων για τη διακυβέρνηση των μέσων ενημέρωσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το e-book εστιάζει στην επισκόπηση και στη μετα-ανάλυση της έρευνας και της βιβλιογραφίας σχετικά με τα ειδησεογραφικά μέσα. Σκοπός είναι να διαπιστώσουμε τι γνωρίζουμε και τι αγνοούμε για τον τρόπο με τον οποίο οι μετασχηματισμοί του τοπίου των μέσων επηρεάζουν τη διαβουλευτική επικοινωνία στην κοινωνία. Η γνώση γύρω από τους κινδύνους που απειλούν την ελεύθερη έκφραση, την πρόσβαση στην πληροφόρηση και άλλους κρίσιμους παράγοντες για τη δημοκρατία είναι καθοριστική για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα του σήμερα.



Η Hanna Azemsha, δημοσιογράφος από τη Λευκορωσία που εργάζεται στην Πολωνία για την Belsat TV, στην εκδήλωση του έργου Mediadelcom, Μάιος 2023

Σύμφωνα με την Hanna Azemsha, δημοσιογράφο από τη Λευκορωσία που εργάζεται στην Πολωνία για την Belsat TV, οι πολίτες οφείλουν να μην επαναπαύονται και να παίρνουν στα σοβαρά τυχόν προειδοποιητικά σημάδια, αλλιώς οι ελευθερίες κινδυνεύουν να χαθούν. Αναφέρει δε χαρακτηριστικά ότι το απολυταρχικό καθεστώς στη Λευκορωσία δεν επιβλήθηκε εν μία νυκτί. Τα σημάδια ήταν εκεί, αλλά ο κόσμος τα αγνοούσε.¹

Η παρούσα έκδοση απευθύνεται κυρίως σε φοιτητές δημοσιογραφίας και μέσω των ενημέρωσης. Εντούτοις, το πρώτο μέρος του βιβλίου στοχεύει σε ένα ευρύτερο κοινό, προσφέροντας πληροφορίες σχετικά με το έργο Mediadelcom, το οποίο χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Ορίζοντας 2020 της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικός στόχος του έργου η δημιουργία ενός διαγνωστικού εργαλείου που θα διευκολύνει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους δημοσιογράφους, εμπειρογνώμονες του κλάδου κ.α. στο να εντοπίζουν τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που προκύπτουν από τους μετασχηματισμούς του τοπίου των μέσων ενημέρωσης ως προς τη διαβουλευτική επικοινωνία. Με το e-book παρουσιάζουμε τα πρώτα αποτελέσματα του έργου: μια μετα-αναλυτική μέθοδο για τη συλλογή δεδομένων και την παρακολούθηση της έρευνας γύρω από διαφορετικές πτυχές των μέσων ενημέρωσης, με στόχο την αξιολόγηση των κινδύνων και των ευκαιριών για διαβουλευτική επικοινωνία και τη διαπίστωση τυχόν ελλείψεων πληροφόρησης. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο ερευνητές και ερευνήτριες στις 14 χώρες που συμμετέχουν στο έργο Mediadelcom ανέλυσαν την εξέλιξη του τοπίου των μέσων ενημέρωσης σε αυτές. Ο βαθμός και η ποιότητα της γνώσης διαφέρουν πολύ από χώρα σε χώρα.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου, το άρθρο των Epp Lauk και Martin Oller Alonso και το άρθρο των Tobias Eberwein και Halliki Harro-Loit παρουσιάζουν συνοπτικά θεωρητικούς προβληματισμούς γύρω από μεθοδολογικά ζητήματα. Ακολουθούν άρθρα που αφορούν διάφορες θεματικές σχετικά με τα μέσα ενημέρωσης. Η Ευαγγελία Ψυχογιπούλου και η Άννα Κανδύλα γράφουν για το ζήτημα της ρύθμισης των μέσων ενημέρωσης. Ο Marcus Kreutler εξετάζει το θέμα της λογοδοσίας των μέσων. Οι Peter Berglez και Mart Ots πραγματεύονται τη βιωσιμότητα της δημοσιογραφίας. Το άρθρο της Lenka Waschková Císařoná διερευνά τις ικανότητες των δημοσιογράφων ενώ το κείμενο των Ragne Kõuts-Klemm, Iveta Jansova και Lilia Raycheva ασχολείται με την έρευνα για θέματα που αφορούν στη χρήση των μέσων ενημέρωσης. Έπεται το άρθρο των Alnis Stakle και Anda Rožukalne, το οποίο επικεντρώνεται στις ικανότητες χρήσης των μέσων. Το επόμενο άρθρο από τους Dina Vozab, Zrinjka Peruško και Filip Trbojević παρουσιάζει τις δυνατότητες που

¹ Διαβάστε ολόκληρο το άρθρο στο: <https://www.mediadelcom.eu/breaking-down-the-walls-artists-and-journalists-send-a-strong-warning-of-the-dangers-of-complacency/>.

προσφέρει η ποιοτική συγκριτική ανάλυση (Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis) για την αξιολόγηση των κινδύνων και των ευκαιριών για διαβουλευτική επικοινωνία. Τέλος, οι Martin Oller Alonso και Sergio Splendore καλούν τους αναγνώστες σε ένα ταξίδι στη μετα-αναλυτική μέθοδο του έργου Mediadelcom. Το βιβλίο κλείνει με τρεις ασκήσεις που θα διευκολύνουν τους φοιτητές να εφαρμόσουν πρακτικά αυτή τη μέθοδο.

Ευχαριστούμε για την προσοχή σας και καλή ανάγνωση!

Οι συγγραφείς

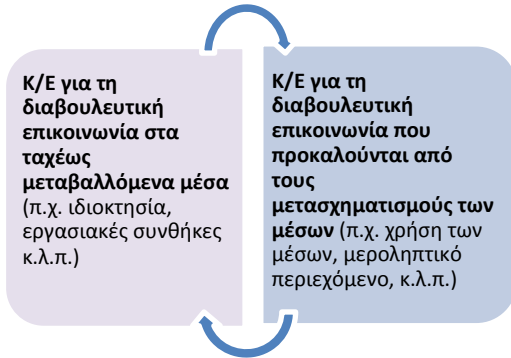


Πλοήγηση στο matrix των μέσων ενημέρωσης

Εντοπίζοντας τους κινδύνους & τις ευκαιρίες για διαβουλευτική επικοινωνία σε ένα μεταβαλλόμενο τοπίο στην Ευρώπη

Epp Lauk & Martin Oller Alonso

Το βιβλίο παρουσιάζει τρόπους με τους οποίους δύναται να εντοπίζονται τυχόν κίνδυνοι και ευκαιρίες (Κ/Ε) για διαβουλευτική επικοινωνία στα ειδησεογραφικά μέσα, καθώς και Κ/Ε που παράγουν τα ίδια τα μέσα (Σχήμα 1.1). Το βιβλίο βασίζεται στην έρευνα που εκπονήθηκε στην πρώτη περίοδο του έργου Mediadelcom: «Κριτική διερεύνηση των κινδύνων και των ευκαιριών που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης για διαβουλευτική επικοινωνία: Σενάρια ανάπτυξης του ευρωπαϊκού τοπίου των μέσων» (Critical exploration of media related risks and opportunities for deliberative communication: Development scenarios of the European media landscape). Όπως δηλώνει και ο τίτλος του έργου, η δεύτερη περίοδος του έργου θα επικεντρωθεί στην παραγωγή μοντέλων για την πρόβλεψη ενδεχόμενων κινδύνων και ευκαιριών για τη διαβουλευτική επικοινωνία και τη λήψη εμπειριστατωμένων αποφάσεων.



Σχήμα 1:1 Κίνδυνοι και ευκαιρίες για τη διαβουλευτική επικοινωνία

Γιατί «διαβουλευτική επικοινωνία»;

Το έργο Mediadelcom συνηγορεί υπέρ της άποψης ότι η συμμετοχή στη διαβουλευτική επικοινωνία δύναται να υποστηρίξει και να ενδυναμώσει τις δημοκρατικές αξίες. Διαβουλευτική επικοινωνία σημαίνει να διεξάγεται τεκμηριωμένος και ορθολογικός διάλογος με αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ ατόμων με διαφορετικές απόψεις και συμφέροντα. Ο Bayer (2018: 45) συνοψίζει τις προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για τη διαβούλευση ως εξής: «(α) προσβασιμότητα και διαφάνεια, (β) συμπεριληπτική συμμετοχή, (γ) ίσα δικαιώματα (το δικαίωμα των ατόμων να εκφράζονται, να ασκούν κριτική, να διαφωνούν και να κάνουν προτάσεις)». Υπάρχουν τρεις ακόμη προϋποθέσεις για να επιτευχθεί διαβουλευτική επικοινωνία: επαρκής, κατάλληλη και ειλικρινής πληροφόρηση, ένα δημόσιο φόρουμ όπου μπορεί η επικοινωνία να διεξαχθεί με διαβουλευτικούς όρους και ύπαρξη διαλογικής κουλτούρας στην κοινωνία. Ο ρόλος των ειδησεογραφικών μέσων είναι ακριβώς να παρέχουν αυτές τις προϋποθέσεις.

Είναι γνωστό ότι οι σύγχρονες συνθήκες δεν ευνοούν τη διαβουλευτική επικοινωνία. Ποιοι είναι, λοιπόν, οι παράγοντες που θέτουν σε κίνδυνο τη διαβουλευτική επικοινωνία σε μια δημοκρατική κοινωνία;

Κάποιοι παράγοντες κινδύνου είναι πιο ορατοί από άλλους. Ορισμένοι από τους ορατούς κινδύνους σχετίζονται με το βαθμό συστηματικής συλλογής δεδομένων, τη χρηματοδότηση της έρευνας για τα μέσα ενημέρωσης, την τακτική παρακολούθηση των τάσεων των μέσων ενημέρωσης κ.λ.π. Άλλοι κίνδυνοι δεν έχουν τύχει ιδιαίτερης προσοχής ή ενδεχομένως η παρακολούθησή τους είναι πιο περίπλοκη (βλ. παρακάτω).

Ένας από τους πιο εύκολα αναγνωρίσιμους παράγοντες κινδύνου στις σύγχρονες δημοκρατίες είναι η σταδιακή μείωση της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης που μπορεί να λάβει πολλές μορφές. Για παράδειγμα, αγωγές κατά δημοσιογράφων και διαμορφωτών της κοινής γνώμης από ανθρώπους σε θέσεις εξουσίας, σε περίπτωση που τους ασκηθεί κριτική δημοσίως (γνωστές ως περιπτώσεις SLAPP²). Ο κύριος στόχος των αγωγών αυτών είναι ο εκφοβισμός και η οικονομική εξάντληση των δημοσιογράφων προκειμένου να αναγκαστούν να πάψουν να ασκούν κριτική. Επίσης, οργανισμοί και εταιρείες μπορεί να συμβουλεύουν τους υπαλλήλους τους να μην αποκαλύπτουν πληροφορίες στο κοινό, ακόμη και όταν ένα ζήτημα δεν αφορά επιχειρηματικά μυστικά. Τέτοιες τάσεις, όταν συσσωρεύονται, ωθούν τις κοινωνίες προς την αδιαφάνεια. Το ερώτημα που τίθεται είναι ποιος οφείλει και μπορεί να αντισταθεί σε αυτές τις συνθήκες. Η απάντηση δίνεται από εμπνευσμένους δημοσιογράφους, οι οποίοι έχουν το κίνητρο και την ικανότητα να διερευνούν τα ζητήματα αυτά και να τα φέρνουν στο φως. Τι συμβαίνει, όμως, στην περίπτωση μιας χώρας όπου δεν υπάρχουν αρκετοί δημοσιογράφοι αρκετά τολμηροί ώστε να ασκούν κριτική στις δραστηριότητες των αρχών ή των ισχυρών;

Η διαβούλευση απαιτεί οι συμμετέχοντες να έχουν ακριβείς πληροφορίες προκειμένου να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις. Αν στη συζήτηση παρεισφρήσει η παραπληροφόρηση, τότε οι συμμετέχοντες μπορεί να οδηγηθούν σε λανθασμένα συμπεράσματα. Τα ειδησεογραφικά μέσα έχουν την ευθύνη να ελέγχουν τις πληροφορίες και να τις επαληθεύουν προτού τις παρουσιάσουν στο κοινό. Ωστόσο, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να διαρρεύσουν ψευδείς ή παραπλανητικές πληροφορίες. Ένας ακόμη κίνδυνος έχει να κάνει με την ικανότητα των πολιτών να διακρίνουν την αξιόπιστη πληροφορία από την προπαγάνδα. Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, εάν ένας μεγάλος αριθμός ατόμων δεν είναι ενημερωμένα ή αδυνατούν να αναγνωρίσουν την παραπληροφόρηση, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είτε το εκπαιδευτικό σύστημα χωλαίνει είτε τα μέσα ενημέρωσης είναι πολιτικά κατευθυνόμενα. Εδώ παρουσιάζεται η ευκαιρία μέσω της εκπαίδευσης ή της δράσης της κοινωνίας των πολιτών για ενδυνάμωση της ικανότητας του κοινού να επεξεργάζεται την πληροφορία, πράγμα που θα μπορούσε να καταστήσει τους πολίτες λιγότερο εύαλωτους στην προπαγάνδα.

Ένας άλλος κίνδυνος σχετίζεται με την μεροληψία των μέσων που μπορεί να επηρεάζει τη διαβούλευση. Τα ειδησεογραφικά μέσα ενδέχεται να παρουσιάζουν πληροφορίες με τέτοιο τρόπο ώστε να ευνοείται η μία πλευρά ενός ζητήματος έναντι της άλλης. Κάτι τέτοιο θα επηρεάσει τις απόψεις των συμμετεχόντων με αποτέλεσμα να είναι αδύνατον να διεξαχθεί ένας ανοιχτός και συμπεριληπτικός διάλογος. Όλοι

² Strategic Lawsuit Against Public Participation / Στρατηγική Αγωγή κατά της Συμμετοχής του Κοινού.

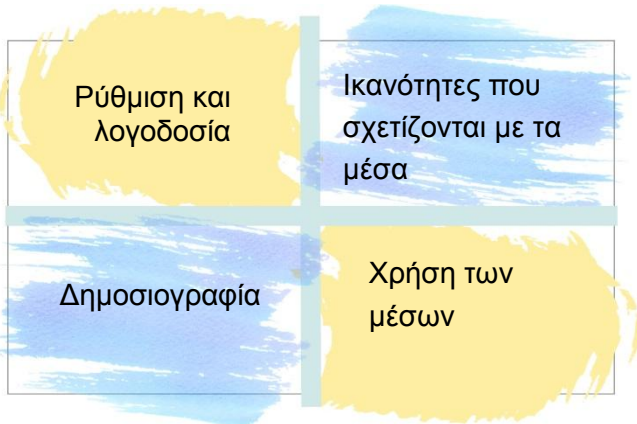
αυτοί οι κίνδυνοι είναι αλληλένδετοι και ορισμένοι μπορεί να αποβούν πραγματικά μοιραίοι για τη δημοκρατία. Κάποιοι ωστόσο ίσως να μπορούν να εξισορροπηθούν από τυχόν θετικά στοιχεία των μέσων και ευκαιρίες που δημιουργούνται.

Πώς διεξάγεται η έρευνα;

Ο στόχος μας ήταν να εξετάσουμε τη διαθέσιμη έρευνα και βιβλιογραφία γύρω από τα μέσα ενημέρωσης, ώστε να εντοπίσουμε τους κινδύνους και τις ευκαιρίες για διαβουλευτική επικοινωνία σε 14 ευρωπαϊκές χώρες.

Ξεκινήσαμε με μια εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση γύρω από εννέα ερευνητικά πεδία: δημοσιογραφικές σπουδές, οικονομικά και διαχείριση των μέσων ενημέρωσης, μιντιακή κατανάλωση/χρήση, μιντιακός γραμματισμός, δεοντολογία των μέσων ενημέρωσης, ρυθμιστικό πλαίσιο για την πληροφόρηση και τα μέσα, πολιτική επικοινωνία, πολιτικές για τα μέσα ενημέρωσης και συστήματα των μέσων και της επικοινωνίας και, τέλος, κοινωνιολογία των μέσων και της επικοινωνίας. Αφού μελετήσαμε τη βιβλιογραφία, προέκυψε το ερώτημα: μέσα από ποια πεδία - θεματικές περιοχές μπορούμε να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε τους κινδύνους και τις ευκαιρίες; Καταλήξαμε σε τέσσερα ερευνητικά πεδία (βλ. Σχήμα 1.2).

Έπειτα, καταρτίσαμε κάποιους δείκτες (εννοιολογικές και λειτουργικές μεταβλητές) για τον εντοπισμό των Κ/Ε σε κάθε πεδίο. Αυτές οι μεταβλητές αποτέλεσαν οδηγό για να εξακριβώσουμε τη δυνατότητα παρατήρησης και αξιολόγησης του τοπίου των μέσων ενημέρωσης σε καθεμιά από τις 14 χώρες που συμμετέχουν στο έργο.



Σχήμα 1.2. Πεδία της έρευνας σχετικά με τους Κ/Ε που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης

Στη συνέχεια δημιουργήσαμε μια βιβλιογραφική βάση δεδομένων που μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη μελέτη και τη διαχείριση των κινδύνων και των ευκαιριών. Η βάση δεδομένων διαθέτει πάνω από 5.600 συστηματοποιημένες και ταξινομημένες αναφορές (σε ένα αρχείο Excel)!³

Ένα άλλο στάδιο του έργου ήταν η συγγραφική εθνικών εκθέσεων σχετικά με την ικανότητα εκπόνησης έρευνας και παρατήρησης των μέσων και της διαβουλευτικής επικοινωνίας, απαντώντας σε κρίσιμα ερωτήματα σχετικά με τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που σχετίζονται με τα μέσα.⁴

Κατόπιν, έγινε ανάλυση περιεχομένου των εθνικών εκθέσεων, αντλώντας πληροφορίες σχετικά με την έρευνα για τα μέσα ενημέρωσης και τη διαβουλευτική επικοινωνία σε κάθε χώρα και σε κάθε πεδίο, συμπληρωματική προς τη βιβλιογραφική βάση δεδομένων. Η ανάλυση ανά πεδίο είναι ιδιαίτερα χρήσιμη καθώς επιτρέπει τη σύγκριση. Τέλος, εστιάζουμε στη διακυβέρνηση των μέσων βάσει δεδομένων, χρησιμοποιώντας τη μοντελοποίηση κινήτρων (motivational modeling) και την προσομοίωση με πράκτορες (agent-based modeling), για την υποστήριξη της διαβουλευτικής επικοινωνίας.

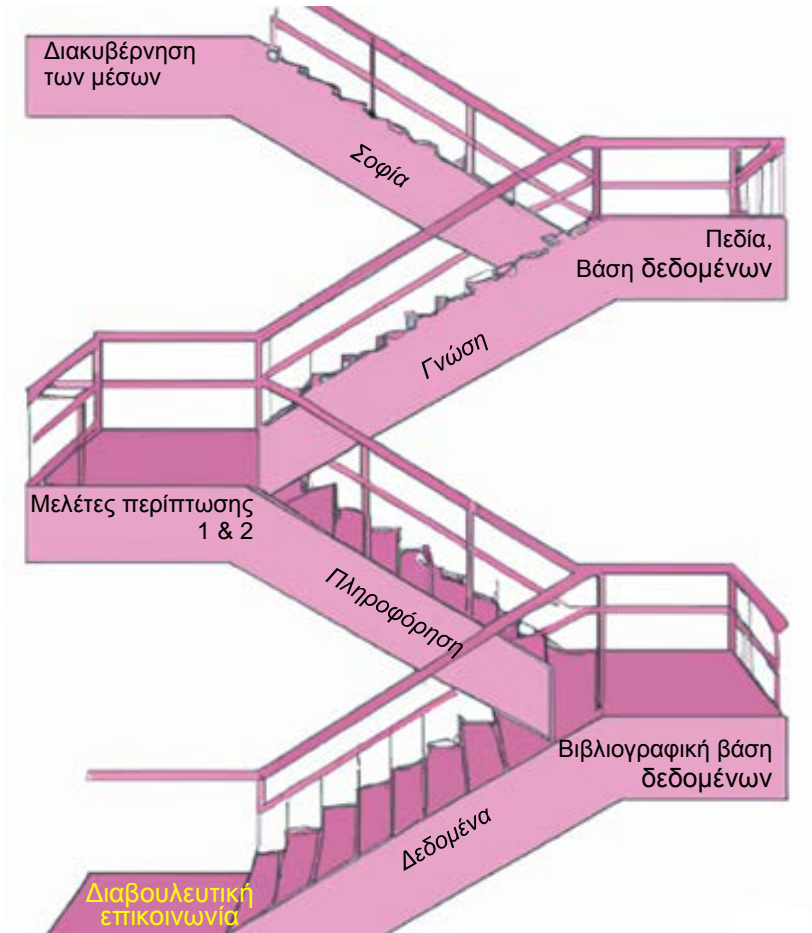
Το παρόν e-book καλωσορίζει τον αναγνώστη σε μια σύντομη ξενάγηση στην έρευνα για τη διάγνωση των Κ/Ε για διαβουλευτική επικοινωνία στο πλαίσιο του μετασχηματισμού των μέσων. Παρουσιάζονται κάποιες θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν.

Πηγές:

Bayer, M. J. (2018). *Deliberation in the lab. The effect of communication on information sharing, cooperation, and consensus* [Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Sozialwissenschaften (Dr.rer.soc.)] Konstanzer Online-Publikations-System (KOPS). <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:352-2-z1tlv29358su0>.

³ Η βάση δεδομένων είναι διαθέσιμη στον σύνδεσμο: <https://datadoi.ee/handle/33/515>.

⁴ Μελέτη περίπτωσης 1: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/89278>.



Σχήμα 1.3. Τα βήματα της μεθόδου Mediadelcom



Παρατήρηση των μέσων ενημέρωσης Φυλώντας τον φύλακα

Tobias Eberwein & Halliki Harro-Loit

Τα μέσα ενημέρωσης και η δημοσιογραφία παίζουν σημαντικό ρόλο στις σύγχρονες κοινωνίες: με τη συλλογή και την παρουσίαση ειδήσεων στο κοινό τους, πληροφορούν και συμβάλλουν στη δημιουργία μιας δημόσιας σφαίρας – βασική προϋπόθεση για διαβουλευτική επικοινωνία. Αρκετά συχνά, οι δημοσιογράφοι ενεργούν επιπλέον ως θεματοφύλακες, βοηθώντας στην άσκηση ελέγχου στις πολιτικές και σε άλλες ελίτ. Κάτι τέτοιο είναι εφικτό όταν τα μέσα ενημέρωσης δεν υπόκεινται σε κρατικές παρεμβάσεις – τουλάχιστον στα δημοκρατικά συστήματα μέσων ενημέρωσης.

Πώς μπορούμε, όμως, να είμαστε βέβαιοι ότι τα μέσα ενημέρωσης και οι δημοσιογράφοι πράγματι ανταποκρίνονται σε τόσο υψηλές προσδοκίες; Ποιος φυλάει τους φύλακες;

Ενώ το δημοσιογραφικό περιεχόμενο οφείλει να είναι απαλλαγμένο από κάθε πολιτικό έλεγχο, τελικά είναι η ορθή διακυβέρνηση και η ορθή χάραξη πολιτικής που δημιουργούν ένα περιβάλλον που εξυπηρετεί τη λειτουργία των μέσων με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Για να το πετύχουν αυτό, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δεν μπορούν παρά να βασίζονται σε αξιόπιστα δεδομένα. Πρέπει να γνωρίζουν τις εξελίξεις στα μέσα ενημέρωσης: ποια ειδησεογραφικά μέσα υπάρχουν στη χώρα τους, σε τι βαθμό χρησιμοποιούνται και κατά πόσο εμπνέουν εμπιστοσύνη; Πόσοι δημοσιογράφοι δραστηριοποιούνται και είναι πράγματι ανεξάρτητοι από εξωτερικές επιρροές; Το νομικό πλαίσιο επιτρέπει την πολυφωνία; Ποια μέτρα εφαρμόζονται για την προώθηση του γραμματισμού στα μέσα και πόσο αποτελεσματικά είναι;

Τέτοια ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν με τη βοήθεια της έρευνας για τα μέσα ενημέρωσης και διαφόρων έργων για την παρατήρησή τους. Για παράδειγμα, η

ΜΚΟ Δημοσιογράφοι χωρίς Σύνορα δημοσιεύει ετησίως τον Παγκόσμιο Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου (World Press Freedom Index), όπου υπολογίζεται και καταγράφεται η κατάσταση της ελευθερίας των μέσων ανά την υφήλιο. Το Media Pluralism Monitor (Παρατηρητήριο για την Πολυφωνία στα Μέσα Ενημέρωσης) παρέχει ένα εργαλείο για να εκτιμώνται οι αδυναμίες των μιντιακών συστημάτων που ενδέχεται να εμποδίζουν την πολυφωνία στην Ευρώπη. Ο φορέας Worlds of Journalism (Κόσμοι της Δημοσιογραφίας) διεξάγει έρευνα με δημοσιογράφους πάνω στις αντιλήψεις τους γύρω από το επάγγελμα. Η Έκθεση Ψηφιακών Ειδήσεων του Ινστιτούτου Reuters (Reuters Institute's Digital News Report) παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη χρήση των ειδήσεων σε ένα ψηφιακό περιβάλλον.

Το έργο Mediadelcom συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό μελετών για τα μέσα ενημέρωσης και τη δημοσιογραφία, δημοσιευμένων στις επιμέρους χώρες που συμμετέχουν στο έργο. Κάποιες μελέτες παρέχουν λεπτομερή σύνολα δεδομένων - σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα διευκολύνουν και τη διαχρονική ανάλυση - άλλες αποτελούν μελέτες περίπτωσης που εστιάζουν σε συγκεκριμένα φαινόμενα. Ορισμένες μελέτες υλοποιούνται από μεγάλες διεθνείς ερευνητικές ομάδες, άλλες διεξάγονται από φοιτητές. Αναμφίβολα, όλες συμβάλλουν στον στόχο της παρατήρησης των μέσων ενημέρωσης και των μετασχηματισμών τους. Ωστόσο, η διαθεσιμότητα συστηματικών δεδομένων δεν οδηγεί αυτομάτως σε ορθότερες πολιτικές για τα μέσα.

Ως εκ τούτου, το έργο Mediadelcom εφαρμόζει τη γνωστή «πυραμίδα της γνώσης» για να περιγράψει την ποιότητα και τη χρησιμότητα των διαφόρων πηγών δεδομένων. Η πυραμίδα διακρίνει τις εξής κατηγορίες: δεδομένα, πληροφόρηση, γνώση και σοφία. Για παράδειγμα, πολλοί οργανισμοί συλλέγουν δεδομένα σχετικά με τη χρήση των μέσων. Αλλά μόνο όταν αυτά τα δεδομένα επεξεργαστούν και συνδεθούν λογικά, μετατρέπονται σε πληροφόρηση. Η οργάνωση της πληροφόρησης παράγει γνώση (π.χ. μέσω αναφορών από τα ίδια τα μέσα ή ακαδημαϊκών ερευνών για τα μέσα και τη δημοσιογραφία). Η έννοια της σοφίας αποτυπώνει τελικά τον βαθμό στον οποίο εφαρμόζεται η αποκτηθείσα γνώση, οδηγώντας σε αποφάσεις βασισμένες σε δεδομένα κατά τη χάραξη πολιτικής για τα μέσα ενημέρωσης.

Η «πυραμίδα της γνώσης» μας δείχνει ότι γνώση και σοφία είναι αποφασιστικής σημασίας για τη χάραξη πολιτικής για τα μέσα ενημέρωσης. Αποτελεί επίσης κατάλληλο εργαλείο για να διαπιστώνουμε ποιος συλλέγει τι είδους πληροφορίες και γνώσεις και ποιος τελικά μετατρέπει τη γνώση σε σοφία, με ποια κίνητρα και ποιες δεξιότητες; Ο βασικός στόχος του έργου Mediadelcom είναι να προσδιορίσει τους παράγοντες που συμβάλλουν στον εντοπισμό των κινδύνων και στην ανάδειξη των ευκαιριών για διαβουλευτική επικοινωνία. Εστιάζουμε σε τέσσερις κεντρικούς

ερευνητικούς τομείς: (α) ρύθμιση και δεοντολογία (β) δημοσιογραφία (γ) χρήση των μέσων και (δ) ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα.

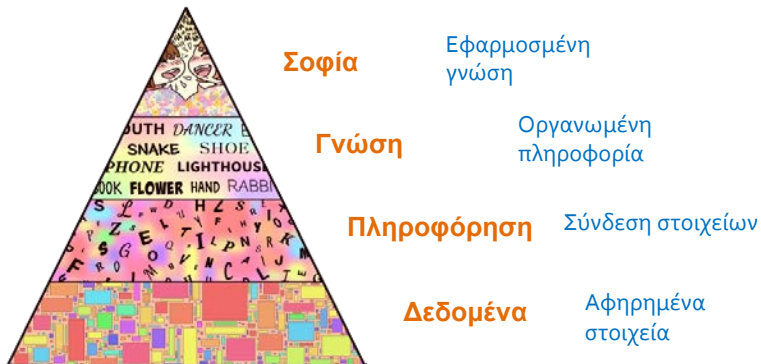
Πηγές:

Centre for Media Pluralism and Media Freedom. (2022). *Monitoring media pluralism in the digital era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, the Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2021*. European University Institute. <http://hdl.handle.net/1814/74712>

Hanitzsch, T., Hanusch, F., Ramaprasad, J., & de Beer, A. S. (Eds.). (2019). *Worlds of journalism: Journalistic cultures around the globe*. Columbia University Press.

Newman, N., Fletcher, R., Robertson, C. T., Eddy, J. & Nielsen, K. R. (2022). *Reuters Institute Digital News Report 2022*. Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2022-06/Digital_News-Report_2022.pdf

Reporters Without Borders. (2022). World Press Freedom Index. <https://rsf.org/en/index>



Σχήμα 2. 1: Η «πυραμίδα της γνώσης»

Η παρατήρηση του τοπίου των μέσων ενημέρωσης δεν συμβάλλει πάντοτε στη διαμόρφωση πολιτικής βασισμένης στη γνώση. Στις περιπτώσεις αυτές, είναι εύλογο να υποστηριχθεί ότι υφίστανται κίνδυνοι. Λόγου χάρη, ίσως να υπάρχουν πολλοί και διάφοροι ερευνητές σε μία χώρα, αλλά προκειμένου να προωθήσουν την καριέρα τους, να είναι αναγκασμένοι να δημοσιεύουν πολλά άρθρα, αλλά η θεματολογία και το εύρος της έρευνας να μην έχουν καμία σημασία. Στη χώρα αυτή επομένως, η έρευνα δεν δίνει απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα, π.χ. εάν οι δημοσιογράφοι υποστηρίζουν με τις πρακτικές τους τη διαβουλευτική επικοινωνία ή πόσοι κάτοικοι της χώρας ενδιαφέρονται για τις ειδήσεις. Σε μια τέτοια χώρα, οι δυνατότητες παρατήρησης και αξιολόγησης του τοπίου των μέσων ενημέρωσης δεν αποτελούν αντικείμενο δημόσιας συζήτησης. Ποια είναι τα θέματα στα οποία μπορούμε να διαπιστώσουμε έλλειψη αξιόπιστης γνώσης; Θα έπρεπε επίσης να υπάρχει ένας φορέας που να συντονίζει τις προσπάθειες για απόκτηση γνώσης και να δίνει κίνητρο στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής ώστε να επαγρυπνούν για πιθανούς κινδύνους σχετικά με τη διαβουλευτική επικοινωνία – π.χ. σχετικά με την ικανότητα των πολιτών να διακρίνουν την προπαγάνδα ή να ξεχωρίζουν τους δημοσιογράφους που δεν ενδιαφέρονται πλέον να υπηρετούν το κοινό καλό αλλά θέλουν να είναι αρεστοί σε εκείνους που έχουν πολιτική εξουσία.



Ελευθερία της έκφρασης και ελευθερία της πληροφόρησης:

Περί τίνος πρόκειται και πώς μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι προστατεύονται;

Ευαγγελία Ψυχογιπούλου και Άννα Κανδύλα

Στην Ευρώπη οι πολίτες και οι δημοσιογράφοι απολαμβάνουν το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης αλλά σε κάποιες περιπτώσεις δέχονται πιέσεις από κυβερνήσεις, δημόσιες αρχές και άλλους ισχυρούς παράγοντες. Οι νόμοι και η νομολογία, όταν θέτουν υπέρμετρους περιορισμούς, μπορεί επίσης να επηρεάζουν αρνητικά την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης και να δυσχεραίνουν τη λειτουργία των μέσων ενημέρωσης. Στις χώρες όπου κατοχυρώνεται η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, το κράτος δύναται να παρεμβαίνει με νόμους και κανονισμούς αυστηρά για λόγους δημοσίου συμφέροντος, βάσει συγκεκριμένων θεμιτών επιδιώξεων, όπως για παράδειγμα η προστασία της αξιοπρέπειας ή η προστασία των ανηλίκων. Όσον αφορά στην προσφυγή στη δικαιοσύνη, ο εκφοβισμός μέσω των λεγόμενων SLAPP απειλεί και τα δύο ως άνω θεμελιώδη δικαιώματα. Οι καταχρηστικές αγωγές αποτελούν μέσο φίμωσης των δημοσιογράφων αλλά η ρύθμιση του φαινομένου προχωράει αργά.

Η ελευθερία της έκφρασης και η ελευθερία της πληροφόρησης είναι προϋποθέσεις ζωτικής σημασίας για τη διαβουλευτική επικοινωνία μέσω των μέσων ενημέρωσης. Η πρώτη αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και διασφαλίζεται από το Σύνταγμα κάθε κράτους μέλους της ΕΕ. Επιπλέον προστατεύεται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2009, μαζί με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, και ισχύει για όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ όταν ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του ευρωπαϊκού

δικαίου. Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται επίσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), την πρώτη σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία συμβαλλόμενα μέρη είναι όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο 11 του ΧΘΔΕΕ και το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, κάθε άτομο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Αμφότερα ορίζουν περαιτέρω ότι η ελευθερία του λόγου προστατεύει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών. Συνεπώς, η ελευθερία της πληροφόρησης είναι φυσικό επακόλουθο της ελευθερίας της έκφρασης.



Εντούτοις, το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης δεν είναι απόλυτο. Τα κράτη ενδέχεται να παρέμβουν, επιβάλλοντας περιορισμούς στην άσκηση των θεμελιωδών αυτών δικαιωμάτων εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον. Συνεπώς, για να αποτιμήσουμε και να αξιολογήσουμε την προστασία που χαίρει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, θα πρέπει να εξετάζουμε εάν οι νόμοι και τα άλλα ρυθμιστικά μέτρα ευνοούν και δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων. Με βάση τα παραπάνω, το έργο Mediadelcom εξέτασε εάν η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης αναγνωρίζονται ρητώς στην εθνική νομοθεσία, καθώς και αν οι τυχόν περιορισμοί που τίθενται στην άσκησή τους εξυπηρετούν νόμιμους σκοπούς και είναι ανάλογοι των επιδιωκόμενων σκοπών. Για παράδειγμα, η νομοθεσία περί δυσφήμισης ή ρητορικής μίσους ή οι νόμοι που ρυθμίζουν το ζήτημα της παραπληροφόρησης δεν πρέπει να επιφέρουν υπέρμετρους περιορισμούς στο δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα, η Ουγγαρία θέσπισε το 2020 το Νόμο για την Προστασία από τον Κορονοϊό (Coronavirus Protection Act), ο οποίος έφερε τροποποιήσεις στο τμήμα του Ποινικού Κώδικα της Ουγγαρίας σχετικά με την κινδυνολογία, ποινικοποιώντας όχι μόνο τις ψευδείς δηλώσεις που διαταράσσουν τη δημόσια τάξη αλλά και εκείνες που είναι ικανές να παρεμποδίσουν ή να αποτρέψουν την αποτελεσματικότητα των μέτρων άμυνας κατά έκτακτης ανάγκης κατά τη διάρκεια «ειδικής έννομης κατάστασης» (δηλ. σε κατάσταση κινδύνου). Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ουγγαρίας ανακοίνωσε ότι οι περιορισμοί αυτοί ήταν απαραίτητοι και αναλογικοί προς την εξυπηρέτηση σκοπών επιτακτικού κοινωνικού συμφέροντος. Ωστόσο, η διάταξη δημιούργησε αβεβαιότητα στην ουγγρική δημοσιογραφική κοινότητα.

Επιπλέον, η εθνική νομοθεσία θα πρέπει να επιδιώκει την ισορροπία μεταξύ της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και των πνευματικών δικαιωμάτων αφενός και της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης αφετέρου. Άλλες διαστάσεις που είναι κρίσιμες για την αξιολόγηση της νομοθεσίας αναφορικά με την ελευθερία της πληροφόρησης είναι η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών και η προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος (whistleblowers) μέσω των μέσων ενημέρωσης, οι οποίοι δύνανται να συμβάλουν στην αποκάλυψη της διαφθοράς, της κακοδιοίκησης κ.τ.λ. Για την αποτελεσματική προστασία του δημοσιογραφικού απορρήτου απαιτείται η αναγνώριση του δικαιώματος του δημοσιογράφου να αρνείται την αποκάλυψη των πηγών του, δηλαδή την ταυτοποίηση της προέλευσης της πληροφόρησης και των στοιχείων που έχει λάβει για ζητήματα τα οποία, είτε έχει είτε διατίθεται να γνωστοποιήσει στο κοινό. Η αποτελεσματική προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, συμπεριλαμβανομένων όσων αναφέρουν παραβάσεις στα μέσα ενημέρωσης, απαιτεί την ύπαρξη νόμων και κανονισμών που παρέχουν νομική προστασία από κυρώσεις, άλλες απειλές και απόπειρες αντεκδίκησης, καθώς και την πρόσβαση σε κατάλληλα ένδικα μέσα για τους καταγγέλλοντες. Η οδηγία της ΕΕ σχετικά με την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης (Whistleblower Directive, 2019) προβλέπει ότι τα κράτη μέλη δύνανται να προστατεύουν όσους καθιστούν τέτοιες πληροφορίες διαθέσιμες στο ευρύ κοινό, λόγου χάρη, μέσω των μέσων ενημέρωσης. Άλλη σημαντική πτυχή είναι, τέλος, η ύπαρξη διατάξεων για την υποχρεωτική δημοσιοποίηση πληροφοριών σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μέσων ενημέρωσης. Οι προσβάσιμες και αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης είναι απαραίτητες για να μπορεί το κοινό να αξιολογεί την αξιοπιστία των ειδήσεων και να αναγνωρίζει τυχόν επιρροές στο ειδησεογραφικό περιεχόμενο.

Οι ως άνω νομικές εγγυήσεις θα πρέπει επίσης να χαίρουν αποτελεσματικής εφαρμογής. Μπορεί οι νόμοι να είναι κατάλληλα σχεδιασμένοι ώστε να δημιουργούν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την άσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης αλλά να μην εφαρμόζονται αποτελεσματικά. Για να αξιολογηθεί η εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας, το έργο Mediadelcom υπογραμμίζει τη σημασία της δικαιοσύνης, των δικαστών αλλά και των διοικητικών αρχών που ερμηνεύουν και εφαρμόζουν το νόμο.

Πηγές και σχετική βιβλιογραφία:

Charter of Fundamental Rights of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

European Convention on Human Rights. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

European Commission. (2022). *Shaping Europe's Digital Future. Media freedom and pluralism.*

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/media-freedom>

European Court of Human Rights. (2022). *Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights. Freedom of Expression.*

https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_10_eng.pdf

Δυνατότητες παρατήρησης της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης και της ελευθερίας της πληροφόρησης μέσω των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η έρευνα στο πλαίσιο του έργου Mediadelcom υπογραμμίζει ότι οι δυνατότητες παρατήρησης και αξιολόγησης του νομοθετικού πλαισίου είναι αρκετά ανεπτυγμένες και επιτρέπουν τον εντοπισμό των κινδύνων και των ευκαιριών για τη διαβουλευτική επικοινωνία σε ικανοποιητικό βαθμό (Psychogiorgoulou, & Kandyła, 2022). Πρώτον, υπάρχει πλούσια σχετική ακαδημαϊκή έρευνα, καθώς και πληθώρα ειδικών στο δίκαιο των μέσων ενημέρωσης, την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης. Παρατηρείται επίσης ένα υψηλό επίπεδο συμμετοχής Ελλήνων ερευνητών και ειδικών στα ζητήματα αυτά σε διεθνή ή χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ ερευνητικά έργα. Επιπλέον, όλες οι σημαντικές εξελίξεις στο δίκαιο των ΜΜΕ και τη νομολογία δημοσιεύονται και σχολιάζονται σε βιβλία και εξειδικευμένα επιστημονικά περιοδικά, όπως για παράδειγμα, το «Δίκαιο Τεχνολογίας & Επικοινωνίας» (ΔΙΤΕ), πρώην «Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης & Επικοινωνίας» (ΔιΜΕΕ).

Δεύτερον, υπάρχουν κυβερνητικοί φορείς και δημόσιες αρχές που επίσης παρέχουν ενημερωμένα στοιχεία και σχετικές πληροφορίες. Η Βουλή των Ελλήνων, οι δικηγορικοί σύλλογοι και τα δικαστήρια παρέχουν πληροφορίες για την εθνική νομοθεσία και νομολογία. Ανεξάρτητες αρχές, όπως το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) και η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ), δημοσιεύουν σχετικές αποφάσεις που εκδίδουν στις ιστοσελίδες τους και στην πύλη Διαύγεια. Ωστόσο, τα πλήρη κείμενα των δικαστικών αποφάσεων δεν είναι συνήθως διαθέσιμα και απαιτείται συνδρομή. Επομένως, η έρευνα σε αυτά είναι περισσότερο περίπλοκη και χρονοβόρα.

Πηγή:

Psychogiorgoulou, E. & Kandyła, A. (2022). GREECE. Risks and Opportunities Related to Media and Journalism Studies (2000–2020). Case Study on the National Research and Monitoring Capabilities. In: Studies on national media research capability as a contextual domain of the sources of ROs. Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries, CS1, D-2.1, pp. 190–212. Mediadelcom. <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-1/grc/>

Αποτελεί ο ΓΚΠΔ απειλή για τη δημοσιογραφία;

Κάποιες εθνικές εκθέσεις του έργου Mediadelcom επισημαίνουν ότι ο ΓΚΠΔ* έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ελευθερία της έκφρασης και στην πρόσβαση στη δημόσια πληροφόρηση.



«Υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο δημοσιογράφος μπορεί να διεξάγει έρευνα για τη διαφθορά, λόγω χάρη, για έναν επιχειρηματία που δέχεται κάποιες χάρες από την κυβέρνηση, με τον επιχειρηματία να επικαλείται τον ΓΚΠΔ, για να αποσιωπήσει το ρεπορτάζ. Σε άλλες περιστάσεις, κυβερνητικοί αξιωματούχοι αρνούνται να γνωστοποιήσουν πληροφορίες δημοσίου συμφέροντος επειδή ισχυρίζονται ότι τυχόν δημοσιοποίηση παραβιάζει τον ΓΚΠΔ, την ιδιωτικότητα κάποιων ανθρώπων. Υποθέτω ότι, από την πλευρά του ΓΚΠΔ, αυτά δεν είναι τα επιθυμητά αποτελέσματα, αλλά μόνο ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται σε ορισμένες χώρες».

Ο Καθηγητής Daniel Hallin από το University of California, San Diego, μοιράστηκε τις σκέψεις του στο [podcast episode #29](#).

* Ο ΓΚΠΔ είναι ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων (GDPR, General Data Protection Regulation), ο οποίος διασφαλίζει τα προσωπικά δεδομένα και την ιδιωτικότητα.



Λογοδοσία των μέσων ενημέρωσης

Τι είναι και πώς μπορούμε να την παρατηρήσουμε;

Marcus Kreutler

Μερικές φορές, τα μέσα ενημέρωσης το παρακάνουν, είτε προβαίνοντας στην εντυπωσιοθηρική κάλυψη των γεγονότων, είτε επιλέγοντας ακατάλληλες φωτογραφίες – πιθανότατα μπορείτε να σκεφτείτε περισσότερα παραδείγματα από την προσωπική σας εμπειρία. Στέλνει, όμως, το κράτος την αστυνομία να τους τιμωρήσει; Ας ελπίσουμε όχι, τουλάχιστον στις δημοκρατικές κοινωνίες που εγγυώνται την ελευθερία της έκφρασης. Τα όρια του τι δεν απαγορεύεται από το νόμο είναι συχνά πολύ ευρύτερα από τα όρια της καλής, δεοντολογικά ορθής δημοσιογραφίας. Όπως το έθεσε ο επικοινωνιολόγος Claude Jean Bertrand (2000: 22): «Τα μέσα ενημέρωσης μπορούν να προκαλέσουν σοβαρή βλάβη χωρίς να παραβιάσουν τον νόμο». Σε αυτό το σημείο μπαίνει στο παιχνίδι η λογοδοσία των μέσων. Ο όρος «λογοδοσία» περιλαμβάνει κάθε είδους δραστηριότητα που αποσκοπεί στο να καταστήσει τα μέσα υπόλογα στους πολίτες για λειτουργικό και δίκαιο κοινωνικό διάλογο, οπότε ο γενικότερος στόχος είναι να παρέχεται στο κοινό υπεύθυνη δημοσιογραφία (Fengler, 2019).

Όταν μιλάμε για λογοδοσία, οι δημοσιογράφοι, τουλάχιστον στην Ευρώπη, συχνά σκέφτονται καταρχάς τους δημοσιογραφικούς κώδικες δεοντολογίας ή τα ειδικά συμβούλια που αποφασίζουν για περιπτώσεις αντιδεοντολογικής δημοσιογραφικής συμπεριφοράς. Κατά παράδοση, τα τελευταία ονομάζονται Συμβούλια Τύπου (Press Councils) αλλά πολύ συχνά περιλαμβάνουν και άλλους τύπους μέσων, όπως τις διαδικτυακές εκδόσεις, οπότε μπορεί και να ονομάζονται Συμβούλια Μέσων Ενημέρωσης για να το υποδηλώνουν. Εάν θεωρείτε ότι μια συγκεκριμένη είδηση δεν ήταν συμβατή με τα πρότυπα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, μπορείτε να υποβάλετε καταγγελία σε αυτά τα συμβούλια, τα οποία θα διερευνήσουν την υπόθεση και ενδεχομένως θα επιβάλλουν κυρώσεις. Οι κυρώσεις δεν είναι νομικές αλλά αφορούν εσωτερικές ή δημόσιες επιπλήξεις, τις οποίες οι

δημοσιογράφοι συνήθως προτιμούν να αποφεύγουν – δεν θέλετε οι συνάδελφοί σας να αποδοκιμάζουν τη δουλειά σας δημοσίως.

Ωστόσο, τέτοιοι μηχανισμοί δημοσιογραφικής αυτορρύθμισης δεν είναι παρά μία πτυχή της λογοδοσίας των μέσων – η πτυχή που επικεντρώνεται στο τι μπορεί να κάνει η δημοσιογραφική κοινότητα ώστε να υποστηρίξει την υπεύθυνη δημοσιογραφία. Η λογοδοσία μπορεί να γίνει αντιληπτή με μια ευρύτερη έννοια που να περιλαμβάνει τις δραστηριότητες και άλλων εμπλεκόμενων (Bardoel & D’Haenens, 2004): τα μέσα ενημέρωσης μπορεί να θεσπίζουν τους δικούς τους δεοντολογικούς κώδικες ή να διορίζουν διαμεσολαβητές (ombudsmen) ώστε να συζητούν για τη λειτουργία τους με το κοινό ή το κοινό μπορεί να ασκεί κριτική στα μέσα. Σε κάποιες χώρες όπου η λογοδοσία των μέσων ενημέρωσης είναι περιορισμένη, θα μπορούσε να δοθεί κίνητρο σε εξωτερικούς φορείς, π.χ. ιδρύματα, για την καθιέρωση πρακτικών λογοδοσίας.

Δεδομένης της πληθώρας οργάνων και μηχανισμών, κάθε απόπειρα χαρτογράφησης και σύγκρισης της λογοδοσίας των μέσων ενημέρωσης σε διαφορετικές χώρες απαιτεί μια ευρεία κατανόηση του πεδίου: ενώ μια χώρα μπορεί να μην διαθέτει ένα αποτελεσματικό Συμβούλιο Τύπου, τα «παρατηρητήρια» των μέσων μπορεί να παίζουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της λογοδοσίας – αυτό εξάλλου που μετράει είναι το αποτέλεσμα. Με βάση αυτή τη συλλογιστική (Fengler et al., 2022), η ερευνητική ομάδα του έργου Mediadelcom ανέλυσε τόσο τις εξελίξεις σχετικά με τη λογοδοσία των μέσων κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, όσο και τις δυνατότητες παρακολούθησης και αξιολόγησης του πεδίου στις επιμέρους χώρες που συμμετέχουν στο έργο.

Τα ανεξάρτητα Συμβούλια Μέσων Ενημέρωσης αποτελούν ένα από τα βασικά όργανα αυτορρύθμισης των μέσων στην Ευρώπη και φαίνεται να διατηρούν κεντρικό ρόλο: έχει διαπιστωθεί ότι σε χώρες με ισχυρά και παγιωμένα Συμβούλια (Γερμανία, Σουηδία) αλλά και σε χώρες όπου τα Συμβούλια αποτελούν πεδίο αντιπαράθεσης (όπως η Εσθονία, όπου υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ δύο συμβουλίων), τελικά λαμβάνει χώρα ένας αρκετά ζωηρός δημόσιος διάλογος σχετικά με τη λογοδοσία των μέσων. Το ίδιο συνέβη και στην Αυστρία με την επανασύσταση του Συμβουλίου Τύπου το 2010. Η έλλειψη τέτοιων οργάνων συχνά συνοδεύεται από περιορισμένο ενδιαφέρον για τη λογοδοσία των μέσων ενημέρωσης ή πόλωση εντός της δημοσιογραφικής κοινότητας (π.χ. Πολωνία, Ουγγαρία). Οι πρωτοβουλίες των δημόσιων φορέων ή των ίδιων των μέσων για να γεμίσουν το κενό είναι σπάνιες, ακόμη κι αν υφίσταται ένας ακαδημαϊκός διάλογος γύρω από το «τι πρέπει να κάνει η δημοσιογραφία». Εφόσον φαίνεται να υπάρχει μια αλληλεπίδραση μεταξύ της ύπαρξης επιτυχημένων εργαλείων λογοδοσίας και της δυνατότητας παρατήρησης και αξιολόγησης του πεδίου, εντοπίζουμε εδώ έναν κίνδυνο αλλά και μία ευκαιρία: ο ένας

τομέας μπορεί να πυροδοτήσει μια εξέλιξη στον άλλο – τόσο με αρνητικό τρόπο όσο και θετικό.

Πηγές και σχετική βιβλιογραφία:

- Bardoel, J., & d’Haenens, L. (2004). Media responsibility and accountability: New conceptualizations and practices. *Communications*, 29, 5-25.
- Bertrand, C. J. (2000). *Media ethics & accountability systems*. Transaction.
- Fengler, S. (2019). Media accountability. In *The international encyclopedia of journalism studies*. <https://doi.org/10.1002/9781118841570.iejs0078>
- Fengler, S., Eberwein, T., Karmasin, M., Barthel, S., & Speck, D. (2022). Media accountability. A global perspective. In S. Fengler, T. Eberwein, & M. Karmasin (Eds.), *The global handbook of media accountability* (pp. 3-57). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429326943-2>

Δυνατότητες παρατήρησης της λογοδοσίας των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, οι δομές λογοδοσίας των μέσων δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένες, και το ίδιο ισχύει και για τη δυνατότητα παρατήρησης και αξιολόγησης του πεδίου (Psychogiorgoulou & Kandyla, 2022). Η ακαδημαϊκή έρευνα σχετικά με τα ζητήματα αυτά είναι μάλλον περιορισμένη και το ίδιο ισχύει ως προς τα διαθέσιμα δεδομένα. Για παράδειγμα, οι δημοσιογραφικές ενώσεις που είναι αρμόδιες για την αυτορρύθμιση του επαγγέλματος, είναι οργανωμένες περιφερειακά. Κατά συνέπεια, η κάθε μια εκδίδει τις δικές της αποφάσεις σχετικά με την (αντι-)δεοντολογική συμπεριφορά των δημοσιογράφων-μελών της και τυχόν παραβιάσεις του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας. Επίσης, οι σχετικές αποφάσεις δεν δημοσιεύονται πάντα. Από την άλλη, οι αποφάσεις του Εθνικού Ραδιοτηλεοπτικού Συμβουλίου σχετικά με τις παραβιάσεις από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα των διατάξεων του Κώδικα Δεοντολογίας Ειδησεογραφικών και Άλλων Δημοσιογραφικών και Πολιτικών Εκπομπών δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου. Σε κάθε περίπτωση, το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η βιβλιογραφία είναι ότι τα υφιστάμενα όργανα λογοδοσίας δεν είναι ιδιαιτέρως αποτελεσματικά.

Πηγή:

- Psychogiorgoulou, E. & Kandyla, A. (2022). GREECE. Risks and Opportunities Related to Media and Journalism Studies (2000–2020). Case Study on the National Research and Monitoring Capabilities. In: *Studies on national media research capability as a contextual domain of the sources of ROs. Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries*, CS1, D-2.1, pp. 190–212. Mediadelcom. <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-1/grc/>



Παρατηρώντας τη βιωσιμότητα της δημοσιογραφίας – καθοριστικοί παράγοντες

Peter Berglez & Mart Ots

Η δημοσιογραφία βασίζεται σε μια σειρά από προϋποθέσεις που είναι θεμελιώδεις για την ανάπτυξη, την ανθεκτικότητα και τη μακροπρόθεσμη λειτουργία της εντός του συστήματος των μέσων ενημέρωσης. Εδώ περιλαμβάνονται οι συνθήκες της αγοράς (ιδιοκτησιακό καθεστώς κλπ.), η ανάπτυξη των δημόσιων μέσων ενημέρωσης, οι συνθήκες παραγωγής του ειδησεογραφικού περιεχομένου (ο αντίκτυπος της ψηφιοποίησης, οι πόροι που διατίθενται για ερευνητική δημοσιογραφία και ξένα ρεπορτάζ κλπ.), οι εργασιακές συνθήκες και η ποικιλομορφία (diversity) του δημοσιογραφικού προσωπικού, όπως η ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών, και οι ικανότητες των δημοσιογράφων (μόρφωση, κατάρτιση, επαγγελματισμός).

Ικανότητες παρατήρησης και αξιολόγησης σε μια χώρα

Προκειμένου να μπορούμε να παρατηρούμε την εξέλιξη της δημοσιογραφίας, είναι απαραίτητο να διαθέτουμε ένα ευρύ φάσμα δεδομένων. Το πρώτο βήμα είναι να εξετάσουμε εάν υπάρχουν φορείς που παράγουν όλα τα απαραίτητα δεδομένα. Μπορεί κάποιοι φορείς, όπως οι δημόσιες αρχές ή τα ερευνητικά ινστιτούτα, να έχουν καταστεί αρμόδια για τη συλλογή δεδομένων και την παρακολούθηση των εξελίξεων και των τάσεων στη δημοσιογραφία. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αποτελέσει μια καλή αφετηρία.

Στη συνέχεια, πρέπει να μελετήσουμε την εμβέλεια των διαθέσιμων διαχρονικών δεδομένων. Τα διαχρονικά δεδομένα και οι χρονοσειρές που καλύπτουν μια σειρά ετών μας επιτρέπουν να παρατηρούμε πώς μετασχηματίζεται η δημοσιογραφία με την πάροδο του χρόνου και να εξάγουμε σχετικά συμπεράσματα. Επίσης, καταγράφουν τάσεις που μας επιτρέπουν να κάνουμε προβλέψεις και μελλοντικά σενάρια. Ιδανικά, τα δεδομένα αυτά συλλέγονται με παρόμοιες μεθόδους κάθε χρόνο, καθιστώντας δυνατή τη σύγκριση σε κρίσιμα μεγέθη όπως, για παράδειγμα, ο αριθμός των μέσων, η ισορροπία μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών μέσων, τα ποσοστά ανεργίας των δημοσιογράφων, η ψηφιοποίηση στην αίθουσα σύνταξης, κλπ.

Η ποιότητα της παρατήρησης

Η ποιότητα των δεδομένων έχει σημασία. Συχνά είναι πολλοί οι φορείς που δημοσιεύουν πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Συνεπώς, η αξιολόγηση των πηγών δεδομένων ως προς την αξιοπιστία, τη φερεγγυότητα και τη συνοχή τους αποτελεί πρόκληση. Η υψηλού επιπέδου ακαδημαϊκή έρευνα είναι σημαντική καθώς προσφέρει γνώση που έχει αποκτηθεί με επιστημονικές μεθόδους, παρότι, βεβαίως, ενδέχεται να υπάρχει καλή και κακή επιστήμη. Στην κοινωνία, διαφορετικοί δρώντες έχουν διαφορετικό κύρος και νομιμότητα όσον αφορά στην παραγωγή δεδομένων σχετικά με τη βιωσιμότητα της δημοσιογραφίας.

Κάλυψη θεμάτων

Πέραν της ποιότητας, εξίσου σημαντική είναι και η ποικιλομορφία των δεδομένων, αφού εντός του δημοσιογραφικού χώρου κάποιοι τύποι δεδομένων μπορεί να υπάρχουν σε πλεόνασμα ενώ άλλοι να μην υφίστανται. Για παράδειγμα, είναι ευρέως γνωστό ότι λόγω των απαιτήσεων της διαφημιστικής βιομηχανίας, υπάρχουν πολλές εταιρείες που συλλέγουν δεδομένα για τη χρήση των μέσων, συμπεριλαμβανομένου του τι βλέπει ποιος και για πόσο χρονικό διάστημα. Ενδέχεται όμως να είναι μακράν δυσκολότερο να βρεθούν δεδομένα σχετικά με άλλα ζητήματα που δεν ενδιαφέρουν εκείνους που συνήθως χρηματοδοτούν τη συλλογή δεδομένων – π.χ. τους διαφημιστές, τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τις αρχές. Για παράδειγμα, γνωρίζουμε ελάχιστα για τις εργασιακές συνθήκες στις αίθουσες σύνταξης.

Προσβασιμότητα των δεδομένων και της γνώσης

Τέλος, μία σημαντική παράμετρος είναι η προσβασιμότητα των δεδομένων. Οι γνώση που παράγουν οι ερευνητές είναι συνήθως διαθέσιμη στο κοινό. Ωστόσο, τα ίδια τα μέσα μπορεί να κρατούν μεγάλο μέρος της πληροφορίας σχετικά με τη

δημοσιογραφική παραγωγή (μετρήσεις χρηστών, αλγοριθμικά δεδομένα κ.λπ.) για ίδια χρήση, κάτι που δυσχεραίνει τη δυνατότητα παρατήρησης και αξιολόγησης του πεδίου.

Σχετική βιβλιογραφία:

Berglez, P., Olausson, U. & Ots, M. (Eds.).(2017). Sustainable journalism. Integrating the environmental, social and economic challenges of journalism. Peter Lang

Δυνατότητες παρατήρησης της βιωσιμότητας της δημοσιογραφίας στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, τα τελευταία είκοσι χρόνια, τα ζητήματα που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της δημοσιογραφίας βρίσκονται διαρκώς στο επίκεντρο της προσοχής των ερευνητών (Psychogiorgoulou & Kandyla, 2022). Η ακαδημαϊκή έρευνα σίγουρα αποτελεί βασική πηγή πληροφόρησης και γνώσης. Ωστόσο, δεν καλύπτει όλες τις πτυχές που είναι σημαντικές για την παρατήρηση και αξιολόγηση του πεδίου και των εξελίξεων σε αυτό διαχρονικά. Για παράδειγμα, η βιβλιογραφία σχετικά με την οικονομική βιωσιμότητα των μέσων είναι πλούσια αλλά είναι σχετικά λίγες και πρόσφατες οι μελέτες πάνω στις συνθήκες παραγωγής του ειδησεογραφικού περιεχομένου και την ποικιλομορφία του δημοσιογραφικού προσωπικού. Δημόσιοι φορείς συλλέγουν δεδομένα που αφορούν σε σημαντικές πτυχές της αγοράς αλλά δεν υπάρχουν διαχρονικά δεδομένα και χρονοσειρές σχετικά με το δημοσιογραφικό επάγγελμα και τις συνθήκες άσκησής του. Είναι, επομένως, απαραίτητο να εντατικοποιηθούν και να συστηματοποιηθούν οι προσπάθειες συλλογής δεδομένων για το δημοσιογραφικό πεδίο στην Ελλάδα.

Πηγή:

Psychogiorgoulou, E. & Kandyla, A. (2022). GREECE. Risks and Opportunities Related to Media and Journalism Studies (2000–2020). Case Study on the National Research and Monitoring Capabilities. In: Studies on national media research capability as a contextual domain of the sources of ROs. *Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries*, CS1, D-2.1, pp. 190–212. Mediadelcom. <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-1/grc/>



Ποιος μπορεί να θεωρείται δημοσιογράφος;

Πώς μπορούμε να είμαστε σίγουροι για την επαγγελματική του επάρκεια;

Lenka Waschková Čísařová

Αν κρίνει κανείς από τις χολιγουντιανές ταινίες και την ευπώλητη λογοτεχνία, θα έχει μια πολύ συγκεκριμένη άποψη για το επάγγελμα του δημοσιογράφου. Πιθανότατα θα πρόκειται για κάποιο χαρισματικό άτομο που συναντά πληροφοριοδότες σε υπόγεια γκαράζ και δημοσιεύει αποκαλυπτικές ειδήσεις εντός μιας μέρας. Όμως, ακριβώς όπως μια τηλεοπτική σειρά με γιατρούς δεν μας διδάσκει πώς να κάνουμε αφαίρεση σκωληκοειδίτιδας, λόγω χάρη, έτσι και οι δημοφιλείς απεικονίσεις δημοσιογράφων δεν αποκαλύπτουν ολόκληρη την αλήθεια γύρω από το δημοσιογραφικό επάγγελμα.

Σε περίπτωση που προβληματίζεστε για το ποιον μπορούμε να αποκαλούμε δημοσιογράφο και τι πραγματικά γνωρίζουμε για το επάγγελμα αυτό, έχετε βασικά δύο, μάλλον ακραίες, επιλογές. Είτε θα αναρωτιέστε με αφέλεια, μαζί με τον Terry Pratchett (2001), πώς γίνεται «φυσιολογικοί» άνθρωποι να γίνονται δημοσιογράφοι και ποιος τους λέει τι να γράφουν, είτε θα το σκεφτείτε εις βάθος: τι σημαίνει να είναι κάποιος δημοσιογράφος και ποιες θα έπρεπε να είναι ιδανικά οι επαγγελματικές του ικανότητες; Τι θα λέγατε λοιπόν να σας συνοδεύσουμε σε αυτό το ταξίδι;

Ο ορισμός του δημοσιογράφου

Σε μια εποχή κατά την οποία η έννοια της δημοσιογραφίας διευρύνεται, μπορούμε να περιγράψουμε τον δημοσιογράφο ως έναν επαγγελματία παραγωγό

περιεχομένου για τα μέσα ενημέρωσης, δηλαδή οποιονδήποτε εμπλέκεται επανειλημμένως στην παραγωγή επαγγελματικού περιεχομένου για τα μέσα (π.χ. δημοσιογράφος πλήρους απασχόλησης, μερικής απασχόλησης, ελεύθερος επαγγελματίας, συντάκτης, αρχισυντάκτης, φωτορεπόρτερ, ρεπόρτερ με κάμερα, γραφίστας κ.λπ.) (Deuze, 2005). Προκειμένου να ορίσουμε αυτά τα επαγγέλματα, να δούμε ποιοι είναι και τι κάνουν, είναι απαραίτητο να θέσουμε σαφή όρια γύρω από την ιδιότητά τους και να εστιάσουμε την έρευνά μας αναλόγως.

Ικανότητες

Είναι προφανές ότι ένας τρόπος για να ορίσουμε την ιδιότητα του δημοσιογράφου είναι να επικεντρωθούμε στην επαγγελματική του δεινότητα. Αν αντιλαμβανόμαστε την επαγγελματική επάρκεια ως μια δυναμική ικανότητα του ατόμου ή της επαγγελματικής ομάδας να μπορεί να χειρίζεται με επιτυχία ορισμένες καταστάσεις ή να εκτελεί μια συγκεκριμένη εργασία, τότε μπορούμε να προσδιορίσουμε, αφενός, τί μπορεί να προσδοκά κανείς από του δημοσιογράφους και, αφετέρου, πώς οι δημοσιογράφοι εκπληρώνουν αυτές τις προσδοκίες (Willnat, Weaver & Choi, 2013). Επομένως, μπορούμε να εστιάσουμε στο επάγγελμα και στις ικανότητες των δημοσιογράφων προκειμένου να τους γνωρίσουμε καλύτερα και να διαπιστώσουμε εάν ισχύουν εξίσου για όλους. Κάποιες από αυτές τις ικανότητες είναι η δεοντολογία, οι δεξιότητες, το κίνητρο, η ειλικρίνεια και η περιέργεια.

Καθώς εξετάζουμε τις ικανότητες των δημοσιογράφων, μπορούμε επίσης να εντοπίσουμε τους πιθανούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν στην άσκηση της εργασίας τους. Για παράδειγμα, τι γίνεται όταν κάποιος δεν ακολουθεί τους αναμενόμενους κανόνες δεοντολογίας και τη συντακτική γραμμή; Μπορεί να προκύψει μια σειρά καταστάσεων: να χάσει την υπόληψή του εντός της επαγγελματικής κοινότητας, να του επιβληθεί μια κύρωση από τον εργοδότη, να χάσει τη δουλειά του και/ή να χάσει την εμπιστοσύνη του κοινού. Μία από τις βασικές δημοσιογραφικές αξίες είναι η επαγγελματική αυτονομία – η ανεξαρτησία από επιρροές τόσο εντός όσο και εκτός της αίθουσας σύνταξης. Στην Τσεχία, έχουμε το παράδειγμα του δημοσιογράφου Marek Přebil που απολύθηκε από τον εκδοτικό οίκο Mafra, ο οποίος ανήκε στον τότε πρωθυπουργό Andrej Babiš. Έχασε τη δουλειά του έπειτα από μια ανώνυμη δημοσίευση που περιλάμβανε την ηχογράφηση ενός τηλεφωνήματος μεταξύ του Babiš και ενός δημοσιογράφου, οι οποίοι συζητούσαν για μια σειρά άρθρων με τα οποία θα ασκούσαν κριτική στους πολιτικούς αντιπάλους του ιδιοκτήτη. Επιπλέον, μια ομάδα 155 δημοσιογράφων του εκδοτικού οίκου

αποστασιοποιήθηκαν από τις ενέργειες του Přibíl με κοινό ανακoinωθέν (iDnes, 2017), χαρακτηρίζοντάς τες «αντιεπαγγελματικές και ανήθικες». ⁵

Οι ερευνητές μπορούν να προσεγγίσουν το ζήτημα των δημοσιογραφικών ικανοτήτων είτε σε εθνικό επίπεδο είτε σε διεθνές, μέσω της συγκριτικής έρευνας. Προκειμένου να μπορέσουμε να παρατηρήσουμε τις ικανότητες των επαγγελματιών παραγωγών ειδήσεων, στο έργο Mediadelcom αποφασίσαμε να εστιάσουμε κυρίως στις δημοσιογραφικές γνώσεις, δεξιότητες, πρακτικές, κουλτούρες, αξίες, καθώς και στους δημοσιογραφικούς ρόλους, καθώς όλα αυτά τα στοιχεία είναι ιδιαίτερω κατατοπιστικά (Hanitzsch & Vos, 2017).

Τα θέματα αυτά είναι αρκετά γενικά αλλά προσφέρουν μια πολυεπίπεδη εικόνα του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και των δυνατοτήτων του, καθώς και του τρόπου με τον οποίο μπορεί να συμβάλλει προς μια ενημερωμένη κοινωνία. Επομένως, αν επιθυμούμε να παρακολουθήσουμε τις ικανότητες των δημοσιογράφων, πρέπει να συνυπολογίσουμε ορισμένους παράγοντες: το γενικότερο πλαίσιο, τα διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης της παραγωγής των μέσων (π.χ. διεθνές, εθνικό, τοπικό, συστημικό, οργανωτικό, ατομικό) και τις διαφορετικές χρονικές περιόδους. Προκειμένου να ικανοποιήσουμε μια τέτοια προσδοκία, η διαδικασία παρατήρησης πρέπει να είναι απαγωγική – να χαρτογραφεί διαχρονικά το συστημικό και οργανωτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου ενός εθνικού ή/και διεθνούς πλαισίου, και να καταλήγει σταδιακά στο ατομικό επίπεδο του δημοσιογράφου – και ταυτόχρονα επαγωγική – να ξεκινάει από μεμονωμένους συντελεστές (δημοσιογράφους) για να χαρτογραφήσει δεδομένα στο συστημικό επίπεδο.

⁵ Βλ. Kotisova & Waschková Císařová (2023).

Αυτή η προσέγγιση, η οποία βασίζεται στην απόκτηση γνώσεων από την παρατήρηση του επαγγέλματος και των ικανοτήτων των δημοσιογράφων, συνδράμει στην άμβλυση των κινδύνων και στον εντοπισμό των ευκαιριών για (διαβουλευτική) επικοινωνία. Άρα, πιο συγκεκριμένα, μπορεί να καλύπτει ένα ορισμένο χρονικό πλαίσιο, για παράδειγμα 20 χρόνια έρευνας πάνω στη δημοσιογραφία σε συγκεκριμένες χώρες (Mediadelcom, 2022) να λαμβάνει υπόψη όλους τους πιθανούς παραγωγούς συναφών δεδομένων (κατά κανόνα την πανεπιστημιακή κοινότητα, τα ίδια τα μέσα και τις ΜΚΟ) να παρακολουθεί εθνικά δεδομένα και διεθνή συγκριτικά ευρήματα (π.χ. *Worlds of Journalism*) και τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό, να συνεκτιμά την ποιότητα των υφιστάμενων δεδομένων και την προσβασιμότητά τους για όλα τα μέλη της κοινωνίας.

Πηγές και σχετική βιβλιογραφία:

- Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6(4), 442-464.
- Hanitzsch, T. & Vos, T. P. (2017). Journalistic roles and the struggle over institutional identity: The discursive constitution of journalism. *Communication Theory*, 27, 115-135.
- Babiš selhal, kolega se choval nemorálně, uvedli novináři MF Dnes a iDnes.cz. (2017, May 4). *iDnes*. <https://www.idnes.cz>
- Kotisoa, J. & Waschková Císařová, L. (2023). "I know which devil I write for": Two types of autonomy among Czech journalists remaining in and leaving the Prime Minister's newspapers. *The International Journal of Press/Politics*, 28(1), 238-256.
- Mediadelcom. (2022). Risks and opportunities related to media and journalism studies (2000–2020). Case study on the national research and monitoring capabilities. In *Studies on national media research capability as a contextual domain of the sources of ROs. Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries*, CS1, D-2.1. <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-1/>
- Pratchett, T. (2001). *The truth*. Harper Collins.
- Willnat, L., Weaver, D. H. & Choi, J. (2013). The global journalist in the twenty-first century. *Journalism Practice*, 7(2), 163-183.
- Worlds of Journalism*. <https://worldsofjournalism.org>



Ποιος συλλέγει δεδομένα για τη χρήση των μέσων ενημέρωσης;

Ragne Kõuts-Klemm, Iveta Jansová & Lilia Raycheva

Σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα συλλέγονται πληροφορίες σχετικά με τη χρήση των μέσων που κάνουν οι πολίτες σε συστηματική βάση. Μελετάμε το κοινό και τον τρόπο που χρησιμοποιεί τα μέσα αλλά οι σχετικές πληροφορίες δεν γίνονται πάντα γνωστές. Γιατί συμβαίνει αυτό;

Όπως συμπεραίνει ο Φινλανδός ερευνητής Juha Herkman (2008), από τη στιγμή που η βιομηχανία των μέσων είναι μια επικερδής επιχείρηση, τα δεδομένα για τη χρήση των μέσων έχουν γίνει κι αυτά μια επικερδής επιχείρηση. Τα ίδια τα μέσα ενημέρωσης ενδιαφέρονται για πληροφορίες σχετικά με το κοινό και τα χαρακτηριστικά του, επειδή οι πληροφορίες αυτές τους επιτρέπουν να παρέχουν με μεγαλύτερη επιτυχία ελκυστικό περιεχόμενο και να το πουλούν σε εταιρίες και σε άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, δηλ. στη διαφήμιση.

Ποιος βρίσκεται πίσω από την έρευνα;

Οι εταιρείες που συλλέγουν δεδομένα για τη χρήση των μέσων παρέχουν πληροφορίες για την απήχηση στο κοινό και για το μερίδιο του κοινού, για τη δημοτικότητα ενός μέσου σε σύγκριση με ένα άλλο, καθώς και για το κοινωνικοδημογραφικό προφίλ του εκάστοτε κοινού. Όλα αυτά τα δεδομένα μεταφράζονται σε κέρδος. Οι μεγαλύτεροι φορείς συλλογής δεδομένων στην Ευρώπη είναι επιχειρήσεις με διεθνή δραστηριότητα, όπως οι Nielsen, Kantar, Reuters, GfK κ.ά. Βασίζονται σε δοκιμασμένες και εξακριβωμένες μεθοδολογίες, διευκολύνοντας τα μέσα ενημέρωσης να λαμβάνουν επιχειρηματικές αποφάσεις.

Τα μέσα ενημέρωσης μπορούν επίσης να ενημερώνονται χάρη στο διαδικτυακό περιβάλλον σχετικά με τους χρήστες τους και να αναλύουν τη συμπεριφορά του κοινού βάσει των διαδικτυακών μετρήσεων. Αυτό, βέβαια, λειτουργεί συμπληρωματικά με την κλασική τους έρευνα μέσω των «ανθρωπομετρητών» (peoplemeters), της τηλεθέασης κ.λπ., που πραγματοποιείται τακτικά. Τα δεδομένα για τους διαδικτυακούς χρήστες εστιάζουν σε κάποια μόνο χαρακτηριστικά του κοινού και οι μελετητές υποστηρίζουν ότι με αυτόν τον τρόπο οι χρήστες γίνονται «σημεία δεδομένων» χωρίς σαφείς ταυτότητες (Fisher & Mehozay, 2019). Οι κάτοχοι των δεδομένων σπάνια μπορούν να κάνουν εκλεπτυσμένες αναλύσεις για να κατανοήσουν το κοινό όχι ως ένα ενιαίο σύνολο. Αυτό συνδέεται επίσης με το γεγονός ότι, παρόλο που οι εταιρείες/πάροχοι περιεχομένου είναι σε θέση να συλλέγουν μεγάλες ποσότητες δεδομένων (εδώ μιλάμε για «μεγάλα δεδομένα» [big data]), εξακολουθούν να μην είναι πραγματικά σε θέση να τα αναλύσουν και να τα χρησιμοποιήσουν στις μελλοντικές στρατηγικές τους. Οι εμπορικοί και δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς με τις κατά παραγγελία (on-demand) υπηρεσίες τους συλλέγουν δεδομένα σχετικά με τη χρήση των υπηρεσιών τους. Ωστόσο, οι ίδιοι οι εκπρόσωποι των μέσων αποκάλυψαν ότι δεν μπορούν ακόμη να χρησιμοποιούν πλήρως τα δεδομένα αυτά σε αντίθεση με μεγάλους διεθνείς παρόχους όπως το Netflix και άλλους. Ένα άλλο στοιχείο που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι οι υπηρεσίες που βασίζονται σε συνδρομές (π.χ. συνδρομητικές εφημερίδες, συνδρομητική υπηρεσία βίντεο on-demand κ.λπ.) αρνούνται να μοιραστούν τα δεδομένα τους (τόσο με την ακαδημαϊκή όσο και με τη δημόσια σφαίρα).

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ενώ υπάρχει ποικιλία και πραγματοποιείται διεξοδική εξέταση των δεδομένων σχετικά με τη χρήση των μέσων, παρ' όλα αυτά η διαθεσιμότητα των δεδομένων συχνά περιορίζεται σε συγκεκριμένες ομάδες. Τα δεδομένα ανήκουν σε ιδιωτικές εταιρείες, μέσα ενημέρωσης, πλατφόρμες και πρακτορεία εμπορικών ερευνών και σπάνια χρησιμοποιούνται για το κοινό καλό (γνώση, χάραξη πολιτικής, ενδυνάμωση των χρηστών κ.λπ.). Υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις. Ορισμένες χώρες διαμορφώνουν πολιτικές ή πρακτικές σχετικά με το διαμοιρασμό της συλλογής των δεδομένων μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Σε χώρες με περισσότερη διαφάνεια στα εμπορικά μιντιακά δεδομένα, η κεκτημένη γνώση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για ορθή μιντιακή πολιτική που να συνηγορεί υπέρ της βιομηχανίας των μέσων ενημέρωσης, του κοινού και της δημοκρατίας.

Μια άλλη σημαντική πηγή συλλογής δεδομένων είναι τα ακαδημαϊκά ιδρύματα και τα πανεπιστήμια. Στόχος τους είναι να κατανοήσουν τα μιντιακά «σύμπαντα» των χρηστών και τον τρόπο με τον οποίο τα μέσα μπορούν να ενδυναμώσουν τους χρήστες ή να αποτελέσουν μέσο αυτοπραγμάτωσης. Η συλλογή δεδομένων με τον χρήστη στο επίκεντρο μπορεί να τροφοδοτεί με χρήσιμα δεδομένα τις πολιτικές που στοχεύουν στην ενίσχυση των ικανοτήτων των χρηστών για την ανάπτυξη των κοινωνιών και των δημοκρατιών. Αυτό το είδος συλλογής δεδομένων πρέπει να

χαρακτηρίζεται από ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της ερευνητικής δεοντολογίας και να βασίζεται στην εθελοντική συμμετοχή. Η συλλογή δεδομένων πρέπει επίσης να είναι πολύπλευρη ώστε να επιτρέπει εκλεπτυσμένες αναλύσεις. Η εξέταση των διαδικασιών συλλογής δεδομένων για ακαδημαϊκούς σκοπούς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ακαδημαϊκή έρευνα έχει ανάγκη από πληθώρα πόρων. Η ακαδημαϊκή συλλογή δεδομένων είναι σπάνια και η διαχρονική συλλογή δεδομένων σπανίζει ακόμη περισσότερο.

Πηγές και σχετική βιβλιογραφία:

- Bird, S. E. (2011). Are we all producers now? Convergence and media audience practices. *Cultural Studies*, 25(4-5), 502-516. <https://doi.org/10.1080/09502386.2011.600532>
- ESOMAR – ethics and guidelines for commercial audience research: <https://esomar.org/codes-and-guidelines>
- Fisher, E., & Mehozay, Y. (2019). How algorithms see their audience: Media epistemes and the changing conception of the individual. *Media, Culture & Society*, 41(8), 1176-1191.
- Herkman, J. (2008). Current trends in media research. *Nordicom Review*, 29(1), 145–159.

Δυνατότητες παρατήρησης της χρήσης των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η έρευνα σχετικά με τη χρήση των μέσων ενημέρωσης διακρίνεται σε δύο συνιστώσες: στην εφαρμοσμένη έρευνα για το κοινό των μέσων και στην ακαδημαϊκή έρευνα για τη χρήση των μέσων (Psychogiopoulou & Kandyla, 2022). Η εφαρμοσμένη έρευνα διεξάγεται κατά κύριο λόγο από εταιρείες έρευνας αγοράς και διαφήμισης, καθώς και άλλες επιχειρήσεις και καλύπτει σημαντικές πτυχές, όπως τα χαρακτηριστικά των τηλεθεατών, των ακροατών και των αναγνωστών. Η ακαδημαϊκή έρευνα σε αυτό το πεδίο είναι σχετικά πρόσφατη. Συνεπώς, δεν καλύπτει όλες τις πλευρές που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στον εντοπισμό των κινδύνων και των ευκαιριών στον τομέα αυτόν. Γενικότερα, η δυνατότητα παρακολούθησης της χρήσης των μέσων στην Ελλάδα είναι περιορισμένη. Θα έπρεπε να υπάρχει μια διαχρονική, πλήρης και ολοκληρωμένη βάση δεδομένων που να διευκολύνει την παρατήρηση των εξελίξεων στο πεδίο σε βάθος χρόνου και να επιτρέπει συγκρίσεις.

Πηγή:

- Psychogiopoulou, E. & Kandyla, A. (2022). GREECE. Risks and Opportunities Related to Media and Journalism Studies (2000–2020). Case Study on the National Research and Monitoring Capabilities. In: Studies on national media research capability as a contextual domain of the sources of ROs. *Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries*, CS1, D-2.1, pp. 190–212. Mediadelcom. <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-1/grc/>



Πώς σχετίζονται όλα αυτά μεταξύ τους;

Ικανότητες που σχετίζονται με τη χρήση (και την έρευνα) των μέσων: Πώς συνδέονται με την έρευνα για τους Κ/Ε και τη διαβουλευτική επικοινωνία;

Alnis Stakle & Anda Rožukalne

Πώς μπορεί ο σύγχρονος άνθρωπος να πλοηγηθεί στο πολύπλοκο οικοσύστημα των μέσων ενημέρωσης; Πώς μπορεί ο καθένας μας να εκμεταλλευτεί με τον βέλτιστο τρόπο τα σημερινά ποικίλα μέσα; Πού έγκειται η ισορροπία μεταξύ της συμμετοχής στην επικοινωνία, της έκφρασης της δημιουργικότητας και της πιθανής επιρροής των διαφόρων παραγόντων στο επικοινωνιακό περιβάλλον;

Έχοντας επίγνωση των μεταβαλλόμενων συνθηκών στο σύγχρονο περιβάλλον επικοινωνίας, αλλά και των ευκαιριών που προσφέρονται ατομικά και συλλογικά για την εξοικείωση με τα μέσα ενημέρωσης, την κατανόηση και τη χρήση τους, οι ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης έχουν έρθει στο προσκήνιο και έχουν κερδίσει την προσοχή των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής, των εκπαιδευτικών και των επικοινωνιολόγων. Επιπλέον, ο γραμματισμός και η εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης προτείνονται ως λύση για την παραπληροφόρηση, την πολιτική πόλωση και τη χειραγώγηση.

Οι δεξιότητες αναφορικά με τη χρήση των μέσων είναι μια ευρεία έννοια που ιστορικά σχετίζεται με την ανάπτυξη των οπτικοακουστικών μέσων (π.χ. ραδιόφωνο και τηλεόραση), η οποία έχει επεκταθεί και συμπεριλαμβάνει την έννοια του αναγνωστικού, διαδικτυακού και ψηφιακού γραμματισμού. Έχουν υπάρξει πολύ

διαφορετικές, ενίοτε μέχρι και αντικρουόμενες, απόψεις σχετικά με τις ικανότητες που σχετίζονται με τα μίντια ως ένα σύνολο δεξιοτήτων που τροφοδοτεί το κοινό με μια ποικιλία εργαλείων για την ανάλυση και την κατανόηση των πληροφοριών. Περιλαμβάνουν την ικανότητα πρόσβασης σε διαφορετικά μηνύματα ή αφηγήσεις σε αναλογικά και ψηφιακά μέσα, την ικανότητα ανάγνωσης, ανάλυσης και αποκρυπτογράφησης του περιεχομένου που είναι ενσωματωμένο σε αυτά τα μηνύματα, την ικανότητα αναγνώρισης των προτύπων επικοινωνίας με μηνύματα και των παραγόντων που εμπλέκονται στη δημιουργία τους, την ικανότητα κριτικής αξιολόγησης των μηνυμάτων και δημιουργίας μηνυμάτων για σκοπούς επικοινωνίας, απασχόλησης και ψυχαγωγίας.

Ενδυναμώνοντας την κοινωνία των πολιτών

Εντούτοις, η έννοια των ικανοτήτων που σχετίζονται με τα μέσα δεν έχει να κάνει μόνο με τις προαναφερθείσες δεξιότητες. Θεωρείται επιπλέον ότι έχει τη δυναμική να μεταβάλλει τα συμπεριφορικά μοτίβα προκειμένου να ξεπεραστούν ατομικοί και συλλογικοί κίνδυνοι. Επομένως, οι ικανότητες που σχετίζονται με τη χρήση των μέσων ενημέρωσης γίνονται αντιληπτές ως ένα ολοένα εξελισσόμενο σύνολο δεξιοτήτων που ευνοεί τον εκδημοκρατισμό, την κοινωνική συμμετοχή και το κράτος δικαίου. Η έννοια είναι ριζωμένη ταυτόχρονα στο υπόδειγμα του κοινωνικού προστατευτισμού και στην ενδυνάμωση του κράτους δικαίου. Αντικατοπτρίζει την ανάγκη να παρέχεται στο κοινό των μέσων ένα ασφαλές περιβάλλον δημόσιας επικοινωνίας και παράλληλα να δίνεται στο κοινό η ευκαιρία να αναπτύσσει ικανότητες για τη χρήση των μέσων ενημέρωσης.

Το τρέχον πλαίσιο των ικανοτήτων που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης εδράζεται σε τρία ιστορικά αλληλένδετα αντικείμενα συζήτησης. Πρώτον, οι ικανότητες αυτές από την οπτική του προστατευτισμού εξετάζονται μέσω του διαλόγου γύρω από τις συνέπειες των μέσων ενημέρωσης. Τα μέσα παρουσιάζονται ως μια τεχνολογία που αναδιαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την καθημερινότητα του ατόμου μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Δίνεται μεγάλη έμφαση στον ολοένα αυξανόμενο χρόνο που περνάμε μπροστά σε οθόνες, υπερτονίζοντας τον κίνδυνο ότι η ανεξέλεγκτη κατανάλωση μίντια μπορεί να έχει αρνητική επίδραση στην αντίληψή μας για τις παραδοσιακές αξίες και τις κοινωνικές σχέσεις. Οι κύριες απειλές που συνδέονται με την υπερβολική χρήση των μέσων έχουν να κάνουν με την εξάπλωση της παραπληροφόρησης, την πρόσβαση στη βία και την πορνογραφία, την εκτενή διαφήμιση για το αλκοόλ, το κάπνισμα και τα τυχερά παιχνίδια, τις παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων, την προώθηση του σεξισμού και του ρατσισμού, τον κυβερνοχουλιγκανισμό και τους κινδύνους για τη δημόσια υγεία.



Δεύτερον, η ερμηνεία των εν λόγω ικανοτήτων σε σχέση με την αναπαράσταση και την κατανόηση της πραγματικότητας βασίζεται στη σημειωτική, στις κριτικές/συγκριτικές πολιτισμικές σπουδές και στον διάλογο γύρω από την οικολογία των μέσων. Υπό αυτή την οπτική, οι ικανότητες σχετικά με τη χρήση των μέσων ενημέρωσης εκλαμβάνονται ως ένα σύνολο δεξιοτήτων που ενδυναμώνει την ικανότητα του κοινού να εντοπίζει την επιρροή που ασκεί η βιομηχανία της διαφήμισης στο περιεχόμενο των μέσων, καθώς και να μπορεί να αποκρυπτογραφεί ιδεολογικά εμποτισμένες και μεροληπτικές απόψεις σχετικά με την οικογένεια, την ηλικία, την τάξη και τη φυλή. Η δημοσιογραφία θεωρείται μια επαγγελματική δραστηριότητα που κατασκευάζει την πραγματικότητα και ξεσκεπάζει τη μισαλλοδοξία² το κοινό πρέπει να κατανοεί τη δεοντολογία της δημοσιογραφίας αλλά και τα συμφέροντα των ιδιοκτητών των μέσων ενημέρωσης.

Τρίτον, οι ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης θεωρούνται στην παιδαγωγική ένα σύνολο ηλικιακών δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για να συμμετέχει το άτομο συνειδητά και με ασφάλεια στη διαμεσολαβούμενη επικοινωνία και στον ψηφιακό πολιτισμό εν γένει.

Αποκτώντας ικανότητες σχετικά με τα μέσα ενημέρωσης

Η διευκόλυνση της κατανόησης και της κατάκτησης του διαρκώς εξελισσόμενου ψηφιακού πολιτισμού αποτελεί ουσιαστική πτυχή των ικανοτήτων χρήσης των μέσων, πράγμα που ενθαρρύνει το κοινό να συνεχίσει να μαθαίνει καινούργια πράγματα μέσω της αυτοδιδασκαλίας αλλά και της αμοιβαιότητας των μαθησιακών διαδικασιών.

Και υπό τις τρεις οπτικές που αναφέρθηκαν, οι ικανότητες χρήσης των μέσων ερμηνεύονται ως εισβολή στις δομές εξουσίας των μέσων και στις κυρίαρχες ιδεολογίες. Ωστόσο, παρατηρείται μια συλλογιστική διάκριση στις προσεγγίσεις περί του ζητήματος της αλλαγής της θεσμικής και πολιτικής εξουσίας, της αναπαράστασης και της κατασκευής της πραγματικότητας και της κατανόησης της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας στην παιδαγωγική των μέσων.

Ικανότητες σχετικά με τα μέσα ενημέρωσης και διαβουλευτική επικοινωνία

Στο πλαίσιο της διαβουλευτικής επικοινωνίας, οι ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα ενημέρωσης γίνονται μια μετα-ικανότητα που παρέχει τόσο το πλαίσιο όσο και το περιεχόμενο για την εξισορρόπηση ατομικών και συλλογικών αξιών, επιχειρημάτων, συζητήσεων και κανόνων. Ο πρωταρχικός στόχος της διαβουλευτικής επικοινωνίας είναι η δημιουργία ενός βιώσιμου επικοινωνιακού οικοσυστήματος, όπου ο διάλογος θα βασίζεται στην ενσυναίσθηση και τη λογική και οι δυνατότητες αμοιβαίας επαφής μεταξύ ατόμων και διαφορετικών κοινωνικών ομάδων δεν θα αντιμετωπίζονται με προκατάληψη, προκειμένου να συμφωνηθούν οι αξίες και η λήψη αποφάσεων δημοσίου συμφέροντος.

Παρατήρηση και αξιολόγηση των ικανοτήτων σχετικά με τα μέσα ενημέρωσης

Πληροφορίες για τις ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα στην ΕΕ συλλέγονται μέσω διαφόρων ερευνών, στις οποίες κυριαρχεί η μέτρηση των ψηφιακών δεξιοτήτων του κοινού, η ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων, η αυτοαξιολόγηση του επιπέδου των ικανοτήτων που σχετίζονται με τα μέσα και η ανάγκη εκμάθής τους, η κριτική κατανάλωση πληροφοριών και η αναγνώριση της παραπλανητικής πληροφόρησης. Μία τέτοια περίπτωση είναι το διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα EU Kids Online: Ερευνώντας τις διαδικτυακές ευκαιρίες, τους κινδύνους και την ασφάλεια των παιδιών στην Ευρώπη, Χαρτογράφηση των πρακτικών και των δράσεων για τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης στην ΕΕ-28 από το Ευρωπαϊκό

Οπτικοακουστικό Παρατηρητήριο, Δείκτης γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης από το Ινστιτούτο Ανοικτής Κοινωνίας της Σόφιας (EU Kids Online: Researching European children's online opportunities, risks and safety, Mapping of media literacy practices and actions in EU-28 by European Audiovisual Observatory, Media Literacy Index by Open Society Institute Sofia).

Υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις και ερευνητικές παραδόσεις σχετικά με τις ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα στις χώρες της ΕΕ, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη σύγκριση μεταξύ των δεδομένων τους. Μια διαχρονική και διεθνής συγκριτική μελέτη των ικανοτήτων αυτών που να βασίζεται σε δείκτες διαβουλευτικής επικοινωνίας θα βοηθούσε στην αποτύπωση και αξιολόγηση των ικανοτήτων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στη χρήση των μέσων.

Σχετική βιβλιογραφία:

- Friesem, Y. (2023). *The Routledge handbook of media education futures post-pandemic*. Routledge.
- Hobbs, R. (2021). *Media literacy in action: Questioning the media*. Lanham, Rowman & Littlefield.
- Jones, S., Dawkins, S. & McDougall, J. (2023). *Understanding virtual reality: Challenging perspectives for media literacy and education*. Routledge.
- Potter, W. J. (2021). *Media literacy*. SAGE.

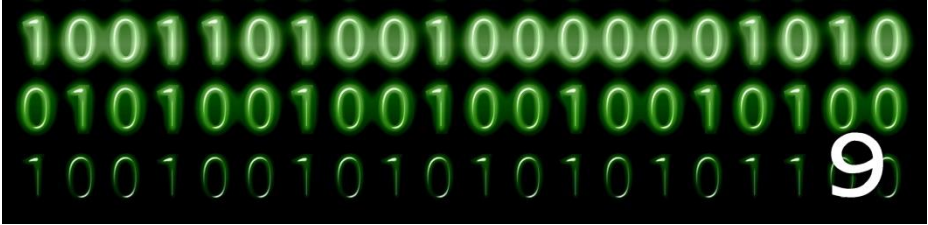
Δυνατότητες παρατήρησης των ικανοτήτων που σχετίζονται με τη χρήση των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, οι βασικές πηγές δεδομένων για τις ικανότητες χρήσης των μέσων ενημέρωσης αφορούν στο ζήτημα του γραμματισμού στα μέσα (Psychoγιουρούλι & Kandyla, 2022). Οι πιο σημαντικές πρωτογενείς πηγές περιλαμβάνουν κείμενα πολιτικής που παράγονται από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, αφού αυτά ασκούν βαθιά επιρροή στη διαμόρφωση του εγχώριου πολιτικού διαλόγου και των εξελίξεων στο πεδίο. Οι βασικοί εθνικοί φορείς είναι η Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας και Ενημέρωσης και το Εθνικό Κέντρο Οπτικοακουστικών Μέσων και Επικοινωνίας (ΕΚΟΜΕ) που υπάγεται σε αυτήν, καθώς και το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Την ευθύνη για τον γραμματισμό στα μέσα στο πεδίο της (επίσημης) εκπαίδευσης έχει το Υπουργείο Παιδείας. Επιπλέον, σχετικά δεδομένα συλλέγονται τακτικά από διεθνείς και ευρωπαϊκές μετρήσεις, όπως αυτές που διεξάγει το Ευρωβαρόμετρο, η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) και το Διεθνές Πρόγραμμα PISA για την Αξιολόγηση των Μαθητών. Όλα αυτά τα δεδομένα μπορούν να αποτυπώσουν το επίπεδο κάποιων βασικών ικανοτήτων, όπως είναι οι ψηφιακές δεξιότητες, και την

εξέλιξή τους στον χρόνο. Ωστόσο, δεν αρκούν για να υποστηρίξουν μια πιο ενδελεχή παρατήρηση και αξιολόγηση του εύρους των ικανοτήτων που σχετίζονται με τη χρήση των μέσων ενημέρωσης.

Πηγή:

Psychogiopoulou, E. & Kandyla, A. (2022). GREECE. Risks and Opportunities Related to Media and Journalism Studies (2000–2020). Case Study on the National Research and Monitoring Capabilities. In: Studies on national media research capability as a contextual domain of the sources of ROs. *Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries*, CS1, D-2.1, pp. 190–212. Mediadelcom. <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-1/grc/>



Ο ρόλος της ποιοτικής συγκριτικής ανάλυσης (Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis)

Για την επεξήγηση των κινδύνων και των ευκαιριών για διαβουλευτική επικοινωνία

Dina Vozab, Zrinjka Peruško & Filip Trbojević

Λόγω της αύξησης του ενδιαφέροντος για τη συγκριτική έρευνα στον τομέα της επικοινωνίας, υπάρχουν πολυάριθμα ερευνητικά έργα και εργαλεία παρακολούθησης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, τα οποία θα μπορούσαν να είναι χρήσιμα για την αξιολόγηση των κινδύνων και των ευκαιριών για τα μέσα ενημέρωσης. Εκτός από τα μακροβιότερα εργαλεία που παρακολουθούν την ελευθερία του Τύπου ανά τον κόσμο, όπως το Freedom House και οι Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα, πραγματοποιούνται πλέον πολλά ερευνητικά έργα. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το πιο αξιοσημείωτο έργο είναι το Media Pluralism Monitor το οποίο αξιολογεί τους κινδύνους στα ευρωπαϊκά συστήματα μέσω ενημέρωσης σχετικά με τον πλουραλισμό. Η μελέτη Worlds of Journalism με επικεφαλής τον Thomas Hanitzsch αναλύει την κατάσταση της δημοσιογραφίας από το 2007 και το Reuters Institute for the Study of Journalism του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης ερευνά το ψηφιακό ειδησεογραφικό κοινό από το 2012. Ως εκ τούτου, υπάρχουν πλέον περισσότερες μελέτες και δεδομένα που επιτρέπουν στους ερευνητές να θέτουν καινοτόμα ερωτήματα συγκριτικής έρευνας. Ωστόσο, ως προς τη μεθοδολογία, παρατηρείται λιγότερη ποικιλομορφία, καθώς κυριαρχούν οι ποσοτικές προσεγγίσεις (Downey, 2020).

Στο έργο Mediadelcom χρησιμοποιούμε μια μάλλον πρωτοποριακή μεθοδολογία των σπουδών MME και επικοινωνίας για την αξιολόγηση των κινδύνων και των ευκαιριών για ανάπτυξη της διαβουλευτικής επικοινωνίας. Αν και αρκετοί συγγραφείς έχουν ταχθεί υπέρ της χρήσης της ποιοτικής συγκριτικής ανάλυσης (fsQCA) στη συγκριτική μιντιακή έρευνα (Downey, 2020; Downey & Staney, 2010) και υπάρχουν όλο και περισσότερες μελέτες που χρησιμοποιούν τη μέθοδο αυτή (π.χ. Büchel et al., 2016; Humprecht & Büchel, 2013; Peruško et al., 2021), η χρήση της στη συγκριτική έρευνα των μέσων ενημέρωσης, η οποία εξακολουθεί να βασίζεται κυρίως σε ποσοτικές προσεγγίσεις, είναι ακόμη περιορισμένη (Downey, 2020).

Η μέθοδος FsQCA έχει αρκετά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τις ποσοτικές προσεγγίσεις. Η μέθοδος FsQCA γεφυρώνει την ποιοτική και την ποσοτική λογική στη συγκριτική έρευνα και μπορεί να παρέχει πλούσιες και σύνθετες αναλύσεις για τον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικές αιτιώδεις συνθήκες οδηγούν σε ορισμένα αποτελέσματα. Η μεθοδολογία επιτρέπει τη συμπερίληψη περιπτώσεων μικρού, μεσαίου και μεγαλύτερου δείγματος (Ragin, 2008), γεγονός που παρέχει μεγάλη ευελιξία στον σχεδιασμό της συγκριτικής έρευνας. Η μέθοδος αυτή διαφέρει επίσης από τη συσχετιστική (correlational) σκέψη (η οποία είναι γραμμική και συμμετρική), καθώς αναγνωρίζει ότι η σχέση μεταξύ των κοινωνικών φαινομένων είναι συχνά ασύμμετρη και ισομερής (equifinal). Η ασυμμετρία σημαίνει ότι ένας τύπος σχέσης μεταξύ μεταβλητών δεν αποκλείει άλλες πιθανές σχέσεις. Για παράδειγμα, αν διαπιστωθεί η ύπαρξη μιας σχέσης μεταξύ επιπέδου ανάπτυξης και δημοκρατίας, αυτό δεν αποκλείει ότι οι μη ανεπτυγμένες χώρες θα μπορούσαν να είναι δημοκρατικές (Ragin, 2008: 15). Ορισμένες φορές υπάρχουν περισσότερες αιτιώδεις εξηγήσεις ή «αιτιώδεις συνταγές» για το ίδιο αποτέλεσμα. Στην ανάπτυξη των συστημάτων μέσων ενημέρωσης, αυτή η ισοδυναμία είναι ακριβώς αυτό που αναζητούμε για την επίλυση ερωτημάτων σχετικά με τις τάσεις των κινδύνων και των ευκαιριών – κάθε χώρα είναι σε θέση να φτάσει στον ίδιο στόχο, ακολουθώντας διαφορετικές διαδρομές. Για παράδειγμα, ίσως σε ορισμένα περιβάλλοντα η διαβουλευτική επικοινωνία να μπορεί να επιτευχθεί με καλή νομοθεσία και ισχυρά συστήματα λογοδοσίας, ενώ σε άλλα θα μπορούσε να επιτευχθεί με βιώσιμη δημοσιογραφία και ένα καλά ενημερωμένο και γράμματο στα μέσα κοινό. Η μέθοδος θα μπορούσε να λειτουργήσει καλά είτε σε μικρο-, είτε σε μεσο- είτε μακροεπίπεδο συγκριτικής έρευνας, είναι κατάλληλη για τη διερεύνηση πολυεπίπεδων φαινομένων και πρακτικών, για παράδειγμα διακρατικών ροών ή παγκοσμιοποιημένης μιντιακής κουλτούρας, και έχει τη δυνατότητα να εξηγήσει την αλλαγή με την πάροδο του χρόνου (Downey, 2020).

Μία από τις σημαντικότερες πτυχές της ανάλυσης είναι η βαθμονόμηση, η οποία αναφέρεται στην ανάθεση περιπτώσεων σε σύνολα, χρησιμοποιώντας τιμές μεταξύ 0

και 1 (Ragin, 2008). Τα σύνολα μπορεί να είναι ευδιάκριτα και να έχουν μόνο δύο κατηγορίες. Ωστόσο, όπως συμβαίνει συχνά στις κοινωνικές επιστήμες, τα κοινωνικά φαινόμενα είναι πιο πολύπλοκα και τα ασαφή σύνολα (fuzzy sets) ανταποκρίνονται σε αυτή την υψηλότερη πολυπλοκότητα και τις λεπτές διακρίσεις. Με τη χρήση ασαφών συνόλων, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ότι κάποιες χώρες ανήκουν στο σύνολο των χωρών με μιντιακή ελευθερία αλλά σε διαφορετικά επίπεδα – όπως η Νορβηγία που κατατάσσεται πρώτη στον δείκτη ελευθερίας του Τύπου RSF και η Ιταλία που το 2022 κατατάσσεται στην 58η θέση.

Η μέθοδος του έργου Mediadelcom

Στο έργο Mediadelcom, αναλύουμε κατά πόσον τέσσερα πεδία – ρυθμιστικό πλαίσιο και λογοδοσία, η δημοσιογραφία, η χρήση των μέσων και οι ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα – επηρεάζουν τη διαβουλευτική επικοινωνία. Με αυτή την προσπάθεια, στοχεύουμε να αναλύσουμε ποιες είναι οι διαδρομές επίτευξης της διαβουλευτικής επικοινωνίας στην Ευρώπη, παρέχοντας διαφοροποιημένη συγκευμενική επεξήγηση περίπλοκων αιτιωδών σχέσεων.

Πηγές και σχετική βιβλιογραφία:

- Büchel, F., Humprecht, E., Castro-Herrero, L., Engesser, S., & Brüggemann, M. (2016). Building empirical typologies with QCA: Toward a classification of media systems. *The International Journal of Press/Politics*, 21(2), 209–232. <https://doi.org/10.1177/1940161215626567>
- Downey, J. (2020). Comparative communication research: Why we really need some more fuzzy thinking. *International Journal of Communication*, 14.
- Downey, J., & Stanyer, J. (2010). Comparative media analysis: Why some fuzzy thinking might help. Applying fuzzy set qualitative comparative analysis to the personalization of mediated political communication. *European Journal of Communication*, 25(4), 331–347. <https://doi.org/10.1177/0267323110384256>
- Humprecht, E., & Büchel, F. (2013). More of the same or marketplace of opinions? A cross-national comparison of diversity in online news reporting. *The International Journal of Press/Politics*, 18(4), 436–461. <https://doi.org/10.1177/1940161213497595>
- Oana, I.-E., Schneider, C. Q., & Thomann, E. (2021). *Qualitative comparative analysis using R: A beginner's guide* (1st ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009006781>
- Peruško, Z., Vozab, D., & Čuvalo, A. (2021). *Comparing post-socialist media systems: The case of Southeast Europe* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367226787>
- Ragin, C. C. (2008). *Redesigning social inquiry: Fuzzy sets and beyond*. University of Chicago Press.



Η μετα-ανάλυση μπορεί να είναι ωραία!

Η περίπτωση του έργου Mediadelcom

Martin Oller Alonso & Sergio Splendore

Παρουσιάζουμε μια προσέγγιση στη διαχρονική συγκριτική μετα-αναλυτική ανασκόπηση σχετικά με τη διαβουλευτική επικοινωνία, προσαρμοσμένη στις ανάγκες του έργου Mediadelcom. Πράγματι! Ένας πρωταρχικός στόχος του έργου Mediadelcom είναι να δημιουργήσει ένα εύελκτο διαγνωστικό εργαλείο που να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή πολλαπλών σεναρίων. Αλλά η ιστορία δεν τελειώνει εδώ. Η εν λόγω προσέγγιση προσφέρει μία εμπεριστατωμένη και διεξοδική αξιολόγηση των κινδύνων και των ευκαιριών που περιβάλλουν την παρατήρηση και αξιολόγηση των μέσων ενημέρωσης και τη μελέτη της διαβουλευτικής επικοινωνίας. Επιπλέον, μπορεί να εφαρμοστεί σε μελλοντικά έργα από υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, εκπαιδευτικούς, ερευνητικά ιδρύματα, φοιτητές και επαγγελματίες των μέσων. Η μεθοδολογία αυτή ανοίγει νέους ορίζοντες για τη γνώση.

Το διαγνωστικό εργαλείο που προτείνει το έργο Mediadelcom διευκολύνει την απεικόνιση των κινδύνων και των ευκαιριών στην ευρωπαϊκή έρευνα για τη διαβουλευτική επικοινωνία και την εξέλιξη του τοπίου για την παρατήρηση και αξιολόγηση των μέσων σε κάθε χώρα ξεχωριστά αλλά και συγκριτικά. Παράλληλα, εισάγει μια σπουδαία καινοτομία! Αντί να εστιάζει στις συνήθεις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, εφιστά την προσοχή στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Συγκεκριμένα, η εν λόγω προσέγγιση εμπεριέχει τη μετα-ανάλυση τεσσάρων βασικών πεδίων που διαμορφώνουν το πρότυπο της διαβουλευτικής επικοινωνίας: (1) νομικό πλαίσιο και λογοδοσία, (2) δημοσιογραφία και ειδησεογραφική παραγωγή, (3) χρήση των μέσων και (4) ικανότητες που σχετίζονται με τα μέσα.

Η προσέγγιση του έργου Mediadelcom αποσκοπεί στην αξιολόγηση της επάρκειας και της καταλληλότητας των ερευνών και των δεδομένων για την πρόβλεψη των ερευνητικών τάσεων στο ευρωπαϊκό τοπίο των μέσων. Αυτό γίνεται μέσα από τη μετα-ανάλυση του μετασχηματισμού των μέσων ενημέρωσης και των θεσμών. Σε μια εποχή όπου η συλλογική αίσθηση είναι ότι ο κόσμος καταρρέει και το ευρωπαϊκό όνειρο πολιορκείται από ακραίες ιδεολογίες, η εκπαίδευση, η έρευνα και η επικοινωνία καθίστανται τα μυστικά μας όπλα για να καταπολεμήσουμε τους κινδύνους που φέρνει μαζί της η νέα κανονικότητα. Με τον COVID-19, τις παγκόσμιες εντάσεις, το οικονομικό χάος και τις μεταβαλλόμενες δυνάμεις ισχύος να κλονίζουν τη σταθερότητα της ΕΕ, ήρθε η ώρα να επιδοθούμε ολόψυχα σε αυτή τη συναρπαστική πρόκληση.

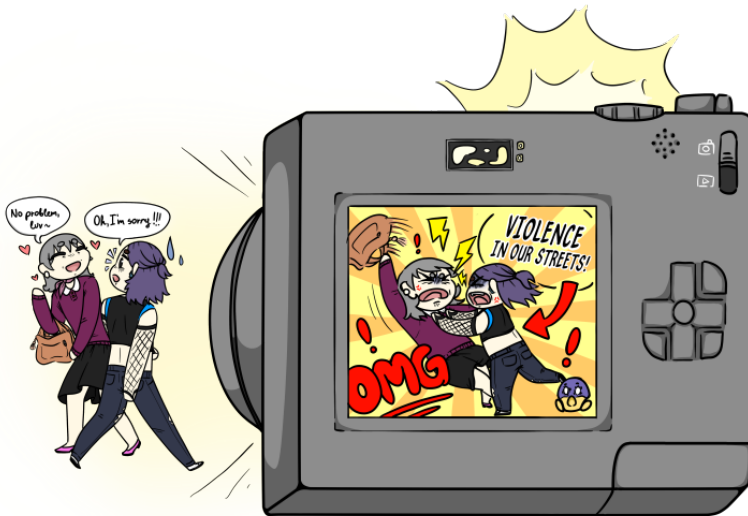
Είστε έτοιμοι για τη μυστική συνταγή που θα μετατρέψει τα δεδομένα σε σοφία; Σημαντικά στοιχεία αποτελούν ο αριθμός και τα προσόντα των φορέων που εμπλέκονται στη συλλογή των δεδομένων, η ελκυστικότητα της αγοράς των δεδομένων, οι πρακτικές συλλογής δεδομένων των δημόσιων/πολιτικών θεσμών και η επίδραση που ασκούν οι ερευνητικοί οργανισμοί στην ενίσχυση των δυνατοτήτων παρατήρησης και αξιολόγησης. Ένα κρίσιμο ερώτημα, όμως, είναι ποιος ακριβώς διεξάγει την έρευνα. Είναι οι διεθνικοί οργανισμοί, τα συγκριτικά/διεθνή ερευνητικά εγχειρήματα, οι εθνικοί μη ακαδημαϊκοί οργανισμοί, οι ακαδημαϊκές ερευνητικές κοινότητες, οι επαγγελματικές ενώσεις ή οι δημόσιοι οργανισμοί και φορείς; Η απάντηση μπορεί να σηματοδοτεί τη διαφορά μεταξύ μετριότητας και αριστείας.

Γίνετε συνοδοιπόροι μας σε αυτό το ταξίδι για να απελευθερώσουμε τη δύναμη των δεδομένων και να τη μετατρέψουμε σε σοφία, για να έχουμε ένα καλύτερο μέλλον!

Η ερευνητική ομάδα της Ιταλίας και οι εταίροι του έργου Mediadelcom

Η βελτίωση των δυνατοτήτων έρευνας και παρατήρησης προϋποθέτει τη διαθεσιμότητα δεδομένων σε ανοιχτή, ψηφιακή και δομημένη μορφή. Στην ψηφιακή ζούγκλα, βρισκόμαστε εν τω μέσω ενός χαοτικού καταιγισμού από δεδομένα και πληροφορίες, ενώ ψευτογκουρού εξαπολύουν λογύδρια, ελπίζοντας να μας συμπαρασύρουν. Με τι σκοπό; Κανείς δεν ξέρει. Να περιηγηστείτε με προσοχή στην ομίχλη του κυβερνοχώρου και να είστε πάντα υποψιασμένοι, αγαπητοί φοιτητές! Πρέπει να ληφθούν μέτρα ώστε να ενισχυθεί η αξιοπιστία των δεδομένων. Τον κόσμο τον έχει βρει διπλή συμφορά: μια ιογενής καταιγίδα που απειλεί την υγεία μας και ένα μεταδοτικό κύμα αμφιβολίας που ροκανίζει την εμπιστοσύνη μας. Μήπως πίσω απ' όλα αυτά κρύβεται κάποια αιτία; Η έρευνα του έργου Mediadelcom δείχνει ότι η

ύπαρξη δεδομένων δεν είναι το μοναδικό ζήτημα που πρέπει να μας απασχολεί. Σημαντικό είναι και το ζήτημα της προσβασιμότητάς τους καθώς, συχνά, τα δεδομένα που συλλέγονται από διάφορους φορείς δεν είναι προσβάσιμα. Για παράδειγμα, τα δεδομένα από πανεπιστήμια και δημόσιους φορείς σπανίως διατίθενται στο κοινό, ενώ τα δεδομένα από διεθνικούς οργανισμούς είναι μη επεξεργάσιμα και δεν υπάρχουν σε δομημένη μορφή. Τα μεγάλα συγκριτικά ερευνητικά έργα δεν διεξάγονται ετησίως. Η ανυπαρξία συνεργασίας μεταξύ των φορέων οδηγεί σε ένα μιντιακό περιβάλλον που επηρεάζεται από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, παρεμποδίζοντας την πολυφωνία και την ανάπτυξη της ανεξάρτητης διαδικτυακής δημοσιογραφίας. Αυτή η κατάσταση αντικατοπτρίζεται στις πολιτικές για τα μέσα ενημέρωσης που είναι ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές, επιτρέποντας στους κυρίαρχους παίκτες να θέτουν τους κανόνες και να επηρεάζουν τις ευρωπαϊκές δημοκρατίες.



Στο έργο Mediadelcom δεν περιοριζόμαστε στην απόκτηση γνώσης αλλά επιπλέον επιδιώκουμε να προσφέρουμε μια κριτική μελέτη για το πώς θα πρέπει να χρησιμοποιείται η γνώση αυτή για τη διακυβέρνηση των μέσων. Η μετα-αναλυτική μας μέθοδος θέτει δύο ερωτήματα στην ερευνητική κοινότητα: πώς χρησιμοποιούνται και εξετάζονται τα δεδομένα και οι γνώσεις στις διάφορες χώρες της Ευρώπης και ποιος θα ωφελούνταν από μια διακυβέρνηση των μέσων που να βασίζεται στη γνώση;

Και βεβαίως, δεν αγνοούμε τις προκλήσεις που θέτει αυτή η κρίσιμη κατάσταση για τη μελέτη της διαβουλευτικής επικοινωνίας στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.



Ασκήσεις για την τάξη

Άσκηση 1: Ανάλυση μελέτης περίπτωσης του νομικού πλαισίου σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης.

Βήμα 1: Επιλέξτε μία περίπτωση που να σχετίζεται με την ελευθερία της έκφρασης ή της πληροφόρησης, όπως μια υπόθεση SLAPP ή μία υπόθεση με μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος.

Βήμα 2: Διεξάγετε μία ανάλυση χρησιμοποιώντας την προσέγγιση του πράκτορα (agent approach). Ταυτοποιήστε τους διαφορετικούς πράκτορες (agents) που εμπλέκονται στην υπόθεση, όπως άτομα, οργανώσεις ή κυβερνητικούς φορείς και προσδιορίστε τη λίστα εργασιών τους. Ποιοι εμπλέκονταν; Πώς ήρθε στη δημοσιότητα αυτή η υπόθεση;

Βήμα 3: Βρείτε παρόμοιες περιπτώσεις που να χρονολογούνται 10 και 20 χρόνια πριν και αναλύστε τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζουν με την υπόθεση που έχετε επιλέξει.

Βήμα 4: Παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας με μια εργασία ή μια παρουσίαση στην τάξη.

Άσκηση 2: Αξιολόγηση των δυνατοτήτων παρατήρησης ενός θέματος που να σχετίζεται με τη δημοσιογραφία.

Βήμα 1: Επιλέξτε ένα θέμα που να σχετίζεται με κάποιο είδος δημοσιογραφικού κινδύνου τα τελευταία 5 έως 10 χρόνια, π.χ. εργασιακές συνθήκες των δημοσιογράφων, απειλές κατά δημοσιογράφων (σωματικές, ψυχικές, συναισθηματικές ή οικονομικές).

Βήμα 2: Ερευνήστε και εντοπίστε τους δρώντες (π.χ. ακαδημαϊκά ιδρύματα, μη κερδοσκοπικές και επαγγελματικές οργανώσεις, κυβερνητικοί φορείς) που έχουν

συλλέξει πληροφορίες και γνώσεις σχετικά με το επιλεγμένο θέμα. Το θέμα αυτό έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον και έχει αναλυθεί συστηματικά σε ετήσιες ή περιοδικές εκθέσεις; Υπάρχει σημαντικός αριθμός επιστημονικών ερευνών και δημοσιεύσεων; Σε τι βαθμό καλύφθηκε το θέμα από τις καθημερινές ειδήσεις και συζητήθηκε σε επαγγελματικές εκδόσεις και φόρουμ;

Βήμα 3: Αξιολογήστε τη συνάφεια του θέματος στη χώρα σας. Εξετάστε αν το θέμα συζητείται ή αν υπάρχουν μόνο λίγες πληροφορίες και γνώσεις. Εντοπίστε τα κενά γνώσης ή/και περιγράψτε πώς συζητούνται οι διάφορες πτυχές του θέματος και ποιες προσεγγίσεις χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπισή τους.

Βήμα 4: Παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας με μια εργασία ή μια παρουσίαση στην τάξη.

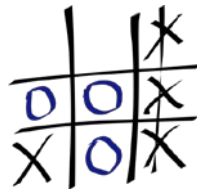
Άσκηση 3: Χαρτογράφηση των πρακτικών δικτύωσης των ενδιαφερόμενων μερών για ένα θέμα που να σχετίζεται με τη χρήση των μέσων ή τον μιντιακό γραμματισμό.

Βήμα 1: Ταυτοποιήστε τα ενδιαφερόμενα μέρη (π.χ. ακαδημαϊκοί ερευνητές, επαγγελματίες, ΜΚΟ, δημόσιοι φορείς, υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής) που εργάζονται πάνω στο θέμα που σας ενδιαφέρει.

Βήμα 2: Αναλύστε τις πρακτικές συνεργασίας και δικτύωσης μεταξύ αυτών των ενδιαφερόμενων μερών. Ποια είναι η συχνότητα και ποιο το εύρος της συνεργασίας τους (π.χ. κοινά έργα, ενημέρωση πολιτικής, μιντιακές διοργανώσεις); Ποιοι παράγοντες μπορούν να διευκολύνουν ή να εμποδίσουν τη μεταξύ τους συνεργασία; Ποιος είναι ο αντίκτυπος της συνεργασίας τους;

Βήμα 3: Εντοπίστε πιθανές ευκαιρίες για συνεργασία των ενδιαφερόμενων μερών στο θέμα που επιλέξατε για την έρευνά σας.

Βήμα 4: Παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας με μια εργασία ή μια παρουσίαση στην τάξη.





Τι ακολουθεί στη συνέχεια;

Τώρα που διαβάσατε για το έργο Mediadelcom και τους στόχους, τις προκλήσεις και τα σημεία στα οποία εστιάζει, θα έχετε κατανοήσει καλύτερα τους λόγους που καθιστούν απαραίτητη αυτή την έρευνα, καθώς και τα οφέλη της: μεταξύ άλλων, ο εντοπισμός των κινδύνων και των ευκαιριών για τη διαβουλευτική επικοινωνία στις χώρες του έργου, η μελέτη του τοπίου των μέσων ενημέρωσης σε κάθε χώρα χωριστά και η σύγκριση μεταξύ τους, καθώς και η ανάπτυξη ενός διαγνωστικού εργαλείου. Επιπλέον, τα αποτελέσματα είναι σημαντικά για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στην Ευρώπη, καθώς τους παρέχουν ποιοτική γνώση για την ενίσχυση της διακυβέρνησης των μέσων. Αυτό είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της συνοχής και της σταθερότητας των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

Πάνω απ' όλα, όμως, ευελπιστούμε ότι το έργο MEDIADELCOM θα σας εφοδιάσει με πληροφορίες που θεωρείτε ενδιαφέρουσες και χρήσιμες.

Ελπίζουμε ότι θα παραμείνετε συνδεδεμένοι στο ταξίδι μας.

Αυτό το ηλεκτρονικό βιβλίο σας παρέχει μια επισκόπηση του έργου μέχρι στιγμής, αλλά υπάρχουν πολλά ακόμη να εξερευνησετε. Κάθε χώρα έχει συντάξει τη δική της έκθεση, η οποία περιλαμβάνει τις σχετικές πληροφορίες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει. Μπορείτε να τις βρείτε στο αποθετήριο του Πανεπιστημίου του Τάρτου της Εσθονίας.

Παράλληλα, ετοιμάζεται ένα συγκριτικό βιβλίο με τίτλο *Monitoring mediascapes*, ώστε να μπορείτε να δείτε πώς συνεργάζονται οι χώρες μεταξύ τους για την παρακολούθηση των τεσσάρων βασικών τομέων που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Ποιες χώρες εφαρμόζουν καλύτερες πρακτικές στους εν λόγω τομείς; Θα θέλαμε απλώς να σας επισημάνουμε ότι δεν πρέπει να βασίζεστε αποκλειστικά στις συγκρίσεις μεταξύ των χωρών για να προσδιορίσετε τη συνολική εικόνα του τοπίου των μέσων. Η συλλογή δεδομένων διαφέρει μεταξύ των χωρών, σε ορισμένες περιπτώσεις κατά πολύ και μικρές αλλαγές σε μια χώρα, όπως μια μικρή πτωτική τάση σε έναν τομέα, μπορεί να μην είναι εμφανείς κατά τη σύγκριση αλλά να

υποδηλώνουν έναν κίνδυνο ή μια εστία ανησυχίας. Έτσι, κάθε μεμονωμένη έκθεση ανά χώρα παρέχει σημαντικές πληροφορίες.

Όπως σχολίασε ο καθηγητής Daniel Hallin σχετικά με τις περιπτωσιολογικές μελέτες ανά χώρα: «Οι μελέτες αυτές κατευθύνονται προς την απόπειρα ενός είδους γενικής σκιαγράφησης όλων των παραγόντων που σχετίζονται με τα μέσα και επηρεάζουν την ικανότητά μας για διαβουλευτική δημοκρατία. Και νομίζω ότι όλες έχουν πίσω τους την παραδοχή ορισμένων συνόλων αξιών που είναι πολύ σημαντικά: την αυτονομία της δημοσιογραφίας, τη διαφάνεια, τον πλουραλισμό. Πρόκειται για μια πλήρη και εμπειριστατωμένη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι μιντιακοί θεσμοί και οι μιντιακές πρακτικές επηρεάζουν όλες τις αξίες της διαφάνειας, της αυτονομίας και της ανοικτότητας».

Ανυπομονούμε να μοιραστούμε μαζί σας περισσότερα από τα ευρήματά μας.

MEDIAdelcom

Συγγραφείς



Ο **Peter Berglez** είναι καθηγητής στο τμήμα σπουδών MME και Επικοινωνίας στο Örebro University, στη Σουηδία. Οι βασικοί τομείς έρευνάς του είναι οι σπουδές δημοσιογραφίας, η περιβαλλοντική επικοινωνία και η επικοινωνία της συνεργασίας και της συλλογικότητας.



Ο **Tobias Eberwein** είναι αναπληρωτής διευθυντής και επικεφαλής ομάδας ερευνών στο Institute for Comparative Media and Communication Studies της Austrian Academy of Sciences και στο Πανεπιστήμιο του Κλάγκενφουρτ. Η έρευνά του εστιάζει στους τομείς της δεοντολογίας και της λογοδοσίας των μέσων, των δομών και της διακυβέρνησης των μέσων, της καινοτομίας και της αλλαγής των μέσων, καθώς και της συγκριτικής επικοινωνίας.



Η **Halliki Harro-Loit** είναι καθηγήτρια δημοσιογραφίας στο Πανεπιστήμιο του Τάρτου στην Εσθονία. Είναι η συντονίστρια του έργου Mediadelcom. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη διαχρονική ανάλυση του δημοσιογραφικού λόγου, τη συγκριτική ανάλυση της δημοσιογραφικής κουλτούρας, τη δεοντολογία και τη νομοθεσία της δημοσιογραφίας και της επικοινωνίας, την ανάλυση λόγου και τη διαπροσωπική επικοινωνία.



Η **Iveta Jansová** είναι επίκουρη καθηγήτρια και αναπληρώτρια διευθύντρια του Τμήματος Σπουδών MME και δημοσιογραφίας στο Masaryk University στο Μπρνο της Τσεχίας. Το ερευνητικό της πεδίο περιλαμβάνει τη μελέτη των ομάδων Θαυμαστών/Οπαδών, τη μελέτη του κοινού (audience studies) και τη μελέτη της μντιακής εκπροσώπησης περιθωριοποιημένων ταυτοτήτων.



Η **Άννα Κανδύλα** είναι επιστημονική συνεργάτιδα στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα συνδυάζουν τα μέσα ενημέρωσης και την πολιτική επικοινωνία, καθώς και τη μελέτη της πολιτικής συμμετοχής και των θεσμών, ειδικά σε επίπεδο ΕΕ.



Η **Ragne Kouts-Klemm** είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια στη δημοσιογραφική κοινωνιολογία, επικεφαλής του Institute of Social Studies στο Πανεπιστήμιο του Τάρτου. Η εμπειρογνώσια της καλύπτει τις θεωρίες MME και επικοινωνίας και τις κοινωνιολογικές μεθόδους για την ανάλυση των MME. Ενδιαφέρεται επίσης για την ενσωμάτωση της ρωσικής μειονότητας, για τα μεταβαλλόμενα πρότυπα στη χρήση των μέσων και την κοινωνική αλλαγή για τη διαφάνεια της δημοσιογραφίας και τη μιντιακή κουλτούρα και, τέλος, τις τάσεις στα κοινωνικά δίκτυα.



Ο **Marcus Kreutler** είναι ερευνητής στο Erich Brost Institute for International Journalism στο TU Dortmund University, καθώς και έμπειρος δημοσιογράφος. Τα κύρια ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη διεθνή και διακρατική επικοινωνία, το ξένο ρεπορτάζ και τη λογοδοσία των μέσων.



Η **Epp Lauk**, είναι καθηγήτρια δημοσιογραφίας στο Vytautas Magnus University, στο Κάουνας της Λιθουανίας, και επισκέπτρια καθηγήτρια στο Tartu University στην Εσθονία. Το ερευνητικό της πεδίο είναι ο εκδημοκρατισμός και οι μεταβολές των μέσων, καθώς και ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων που συνδέονται με την αλλαγή και τον επαγγελματισμό της δημοσιογραφίας.



Κάτοχος PhD στη δημοσιογραφία από το Rey Juan Carlos University of Madrid (2012), ο **Martín Oller Alonso** κάνει τη μεταδιδακτορική του έρευνα στο πανεπιστήμιο του Μιλάνου, με επίκεντρο την πολιτική επικοινωνία. Συμμετέχει ενεργά στις ερευνητικές ομάδες του έργου Mediadelcom (2021-2023) και του WJS (2008-σήμερα). Παράλληλα με την εργασία του στην Ευρώπη, ο Oller Alonso παραμένει ακαδημαϊκά δραστήριος στη Λατινική Αμερική, συνεισφέροντας κυρίως στη δημοσιογραφική έρευνα στο Εκουαδόρ και στην Κούβα.



Ο **Mart Ots** είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Jönköping International Business School, στη Σουηδία. Τα κύρια ενδιαφέροντά του είναι η λήψη αποφάσεων και η εταιρική επικοινωνία και το μάρκετινγκ των μέσων, καθώς και η σουηδική και διεθνής πολιτική των μέσων.



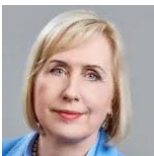
Η **Zrinjka Peruško** είναι επικεφαλής της κροατικής ομάδας του έργου Mediadelcom. Είναι καθηγήτρια κοινωνιολογίας των ΜΜΕ στο Τμήμα ΜΜΕ και Επικοινωνίας, στο Σχολή Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου του Ζάγκρεμπ. Ασχολείται με τη συγκριτική ανάλυση των μεταβολών των μιντιακών συστημάτων, της μιντιακής κουλτούρας και της δυναμικής του κοινού.



Η **Ευαγγελία Ψυχογιπούλου** είναι επίκουρη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και κύρια ερευνήτρια στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Τα βασικά πεδία των ερευνητικών της ενδιαφερόντων είναι: ευρωπαϊκό δίκαιο και διακυβέρνηση, θεμελιώδη δικαιώματα, δικαστικός διάλογος, ψηφιακά μέσα και ψηφιακή τεχνολογία στην ΕΕ, σύνδεση ευρωπαϊκών τομεακών πολιτικών και ευρωπαϊκό πολιτιστικό δίκαιο.



Η **Lilia Raycheva** είναι καθηγήτρια στα ΜΜΕ και την επικοινωνία στο St. Kliment Ohridski Sofia University και πρώην μέλος της εθνικής ρυθμιστικής αρχής για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση (CEM). Οι τομείς των ερευνητικών της ενδιαφερόντων περιλαμβάνουν: εξελίξεις στο οικοσύστημα των μέσων, γλώσσα οθόνης, πολιτική επικοινωνία, χρήση των μέσων και γραμματισμός των μέσων.



Η **Anda Rožukalne** είναι καθηγήτρια και ανώτερη ερευνήτρια στη Σχολή Επικοινωνίας στο Rīga Stradiņš University στη Λετονία. Οι τομείς εμπειρογνωμοσύνης της περιλαμβάνουν την εξέλιξη των δημοσιογραφικών αξιών, τα μιντιακά συστήματα, τη ρύθμιση των μέσων και την αυτορρύθμιση και τις μελέτες του κοινού των μέσων.



Ο **Sergio Splendore** είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου. Οι τομείς εξειδίκευσής του είναι η επιστημολογία και η αξιοπιστία των μέσων. Από το 2015 συμμετέχει στο Worlds of Journalism Study και από το 2018 είναι μέλος του δικτύου Nepocs (The Network of European Political Communication Scholars). Έχει πολλές δημοσιεύσεις σε κορυφαία διεθνή επιστημονικά περιοδικά.



Ο **Alnis Stakle** είναι επίκουρος καθηγητής των σπουδών επικοινωνίας στο Riga Stradiņš University και διευθυντής προγραμμάτων σπουδών bachelor στα προγράμματα «Multimedia Communication» και «Photography». Η τρέχουσα έρευνα και διδασκαλία του εστιάζει στη φωτογραφία, στην οπτική επικοινωνία και στον γραμματισμό των μέσων.



Ο **Filip Trbojević** εκπονεί τη διδακτορική του διατριβή στις πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ. Ερευνητικά του ενδιαφέροντα είναι τα μιντιακά συστήματα, οι δημοκρατικοί μετασχηματισμοί και η ποσοτική και ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία.



Η **Dina Vozab** είναι επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα ΜΜΕ και Επικοινωνίας στη Σχολή Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στα μέσα ενημέρωσης και στη δημοκρατία, στην πολιτική επικοινωνία, στα μιντιακά συστήματα, στα ΜΜΕ στη μετασοσιαλιστική Ευρώπη και στο κοινό των μέσων.



Η **Lenka Waschková Čísařová** εργάζεται ως επίκουρη καθηγήτρια και επικεφαλής του Τμήματος Σπουδών ΜΜΕ και Δημοσιογραφίας στο Masaryk University, Μπρνο, Τσεχική Δημοκρατία. Η διδασκαλία και η έρευνά της επικεντρώνονται στη δημοσιογραφική εργασία, στα τοπικά μέσα ενημέρωσης, στην ιδιοκτησία των μέσων και στη μετάβαση των μιντιακών αγορών.